

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית פרשת

ויחי תשי"ט

דרוש התעוררות מוסר לימי השוכבי"ם

- יעקב אבינו אמר לבניו שְׁאִסְפוּ כוחות הקדושה שבנפשם • עיקר חשיבות של כל התורה ועבודה של איש יהודי תלוי בשמירת הקדושה
- האמונה הוא מקושר בלב ישראל במבע • בזמן שהיו צדיקים בעולם לא היה רבותא להתקיים באמונה ויראת שמים • מה שמתקיימים עתה באמונה אין זה מצד דרך הטבע, רק בעזרתו יתברך • בכל דור צריך לבקש "טהרה" לפי ערך הדור ההוא • הנסיונות של בני ישראל לצאת בשווקים וברחובות • ההתחזקות בזמן הגלות הוא ע"י שקורין בפסוקים היעודים שהבטיח הקב"ה לישראל לעתיד לבא • "נְטַרְנָא" והמתנה הוא הכח והזכות להגאולה ממלכות אדום • בהפסוק ומולדתך אשר הולדת אתריהם, נכלל בזה הבטחה על ביאת המשיח •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"א לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין לרגל א שמחה א יאָרצייט אָדער צו האָבן א חלק אין א שובבי"ם תורה רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס קעז

47) מינוט, חסר בתחלה ובסוף) * * * * * קלאָר

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641 ארץ ישראל: 072-3333419 16→1-1219	צו הערן די רעקארדינג: דרוק 1. פאר קונטרס 177 פאר הערות דרוק 3	ארץ ישראל: 072-3275205 קאנאדא: 438-797-0770 ענגלאנד: 0330-350-3110	לשון קדשו צענטראלע נומער: 929-522-1515
--	---	--	---

צוליב דעם גרויסן פלוס פון צוהערער, האבן מיר צוגעלייגט פרישע ליניעס אויף במשך די ימי השובבי"ם אויב די לשון קדשו ליניע ווערט איבערגעפולט, קענט איר רופן אויף קול אוצר יהודא

• ברכת מזל טוב •

הר"ר משה יקותיאל שווארטץ הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן מרדכי נ"י
עב"ג בת הר"ר יצחק אייזיק פוקס הי"ו

הר"ר יעקב יוחנן מענדלאוויטש הי"ו
אשר עומד תמיד לימינו
לרגל אירוסיו בתו הכלה עב"ג החתן יודא נ"י
בן הר"ר אברהם קלמן וויינבערגער הי"ו

הרב אלעזר גרובער שליט"א
לרגל אירוסיו בתו הכלה עב"ג החתן הנני' יו"ט ליפא נ"י
בן הר"ר יצחק אייזיק (ב"ר עזריאל) שווארץ הי"ו
ובתו שעתא הזמן גרמא, לברכו מקרב הלב, על אשר עומד תמיד לימינו לברך מקומו של צדיק,
בעריכת ונהגות דברי רבינו, לשביעת רצון אלפי ההונים בתורתו של רבינו בכל אתר ואתר

הר"ר שמעון משה טירנויער הי"ו
לרגל נישואי בתו הכלה עב"ג החתן יואל נ"י
עב"ג בת הר"ר אליעזר וואלף גראס הי"ו

הר"ר יואל אברהם יודא שווארטץ הי"ו
לרגל נישואי בתו הכלה עב"ג החתן מאיר נ"י
בן הר"ר משה אייזדארפער הי"ו

זכות וברכת רביה"ק ז"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת וקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזִכְרוֹן •

האשה החשובה, אשה יראת ה' היא תתהלל
מרת חוה ע"ה
ב"ר משולם צבי ז"ל
אשת הרה"ח ר' אברהם יאקאבאוויטש ע"ה
נפטרה ב"א מבת תשע"ט לפ"ק

האשה החשובה הישישה, בעלת מרות מובות להפליא,
עסקה בצדקה וחסד, גידלה צאצאיה בדרך התורה
באמונה טהורה ובדרכי הצניעות ויראת שמים
מרת יומא ע"ה ב"ר נחום ז"ל
אשת הרה"ח ר' יהוסף שווארץ ז"ל
נפטרה י"ח מבת תש"ע

הרה"ח ר' מרדכי משה ספרא
ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל
נפטר ה' ניסן תש"פ

Kotsamir.com

עילוי נשמת

הרה"ח ר' משה מנחם
ב"ר יוסף ז"ל
נפטר ערב פסח תש"פ

א

קושיא דקדוקים בפסוק ויחי יעקב

קושיא א

ב' פשטים שברש"י במעם הסתימה שבפרשה זו.

[א] כשנפטר יעקב נסתמו עיניהם ולבם מצרת השעבוד. [ב] שביקש יעקב לגלות את הקץ ונסתם ממנו

[וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עָשָׂר שָׁנָה וּגו'. פירש רש"י למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו, נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם. דבר אחר, שביקש לגלות את הקץ ונסתם ממנו.]

ב

קושיא א

לפשט הראשון קשה דהא לפי המבואר במקום אחר, עדיין לא התחיל השעבוד כל זמן שהיה א' מן השבטים קיים, ובפרט כשיוסף היה חי

[א] והקשו המפרשים דהלא אמרו חכ"ל (סדר עולם פ"ג, והובא ברש"י וארא ו, טז) דכל זמן שאחד מן השבטים היה קיים, לא התחיל השעבוד. ובפרט בזמן שהיה יוסף חי והיה מלך, בודאי שלא היה יכול להיות השעבוד תיכף כשנפטר יעקב אבינו.]

ג

קושיא ב

ועוד קשה, דלפי זה היה צריך להיות הסתימה במקום שנזכר מפטירת יעקב, ולא כאן אצל "ויחי" יעקב

[ב] ותו קשה דאם הסתימה היא ממעם שנפטר יעקב אבינו, אם כן היה צריך להיות רמז ענין הסתימה להלן בתוך פרשה במקום שמיידי מפטירת יעקב, כגון בפסוק וַיָּגֶעַ וַיֵּאָסֶף אֶל עַמּוּי (מט, לג), ולא כאן אצל הפסוק וַיְחִי יַעֲקֹב שְׁהִיָּה זְמַן רַב קוֹדֵם הַסְתַּלְקוֹתוֹ.

ד

קושיא ג

וכן לפשט השני קשה, דהיה צריך להיות הסתימה לקמן אצל האספו ואגידה לכם, ולא כאן

[ג] וכן לפירוש השני קשה, שהיה צריך להיות ענין הסתימה לקמן אצל הפסוק שאמר יעקב האָסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֲתֶכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים (מט, א), דשם ביקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו השכינה כפירש"י שם. ומה שייך זאת לכאן אצל הפסוק ויחי יעקב.

ה

[קושיא ד - מתוך הדרוש]

למה איחר יעקב אמירת הטעם שלא המריח עצמו בקבורת רחל, עד פרשה השניה

[וַאֲנִי בָבְאִי מִפְּדֵן מִתָּה עָלַי רַחֵל וּגו' וְאֶקְבְּרָהָ שָׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרַת הוּא בֵּית לָחֶם. ופירש רש"י שאמר]

^א התחלת הדרוש (עד באמצע אות יד) וכן סוף הדרוש (מן אות קלה) חסר מן הריקארדינג, והשלמנוהו בלשון הקודש, מהנדרס בחידושי תורה (תשי"ז), ובקונטרס דברות קודש.

^ב ובביאור ענין הסתימה עיין בפירושו המזרחי וז"ל: אינו רוצה לומר למה היא פסקא "סתומה" (דהיינו שיש הפסק פרשה בספר תורה, אלא שהיא שורה סתומה משני הצדדים, דפרשה השניה מתחיל בסוף אותה שורה עצמה) ולא פתוחה (כגון כשיש הפסק פרשה בספר תורה ע"י שורה פתוחה, דהיינו שפרשה השניה מתחיל בשורה שלאחר זה, וסוף שורה ראשונה פתוחה, וכדרך שיש בשאר כל הסדרות דלפעמים יש הפסק שורה סתומה, ולפעמים יש הפסק שורה פתוחה), שהרי אין כאן לא פתוחה ולא סתומה (דבתחלת פרשת ויחי אין כאן הפסק פרשה כלל בהספר תורה). ועוד אם היה כאן פסקא ושאלו עליה למה אינה פתוחה כשאר כל הפסקות שבתחלת הפרשה, מדוע לא שאלו על הפסקא הסתומה שבתחלת פרשת ויצא יעקב למה היא סתומה. אלא הכי פירושו למה פרשה זו 'סתומה' בלתי שום ריוח כלל. וקראה בשם 'פרשה' אף על פי שאין כאן ריוח כלל, מפני שעזרא ע"ה לא תקן תחלת (קריאת) הפרשה הזאת מן ויחי יעקב, אלא מפני שהיה מקובל אצלו שראוי להיות שם פסקא, אלא שה' גזר שלא יעשו אותה, ומפני זה שָׁאַלְךָ הסיבה, ואמרו למה פרשה זו סתומה וכו'.

^ג עיין בבעלי התוספות, ובחזקוני, ומזרחי, ועוד.

כן יעקב ליוסף, כדי שלא יהיה בלבו עליו על מה שמטריח את יוסף להוליכו לקבורה, ולאמו לא עשה כן, עיי"ש.

(ד) והקשו המפרשים, וכן הישמח משה, דלפי דבר רש"י דהפסוק **וְאֵנִי בְּבֹאִי מִפְּנֵי הוּא** לתירוץ על מה שאמר לו 'בתחילת הפרשה' אל נא תקברני במצרים וגו' ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם, אם כן היה לו לומר לו כן מיד בתחילת הפרשה, ולמה המתין במאמר זה עד פרשה השניה, כשנאמר ליוסף הנה אביך חלה, ולקח שני בניו כדי לברכם, ונתן לו יעקב את הברכה של **וְעַתָּה שְׁנֵי בְנֶיךָ וְגו'** ומוֹלֶדֶתךָ אֲשֶׁר הוֹלֶדְתָּ אַחֲרֵיהֶם וְגו', דאז הוא שאמר לו יעקב **וְאֵנִי בְּבֹאִי מִפְּנֵי הוּא**, לתירוץ על מה שביקש ממנו כבר בהתחלת הפרשה].

(הקושיא בדברי רבינו, באות סב)

י

[קושיא ה - מתוך הדרוש]

להבין לשון "האספו", והלא כבר היו כולם לפניו

[להלן בפרשה, וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הָאֶסְפוּ וְאֶגְדֶּה לָכֶם אֶת אֲשֶׁר יִקְרָא אֲתֶכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים. יש להבין מה שאמר להם "האספו", והלא מיירי לאחר שקרא אותם, ואם כן כבר היו כולם נאספים לפניו].

(הקושיא בדברי רבינו, באות לו)

ז

קושיא ו

קושיא ודקדוקים בפסוק פסוקם

ברש"י, ובמדרשים כאן, פירשו כי בסודם זה מעשה זמרי

שָׁמְעוּן וְלֹאֵי אֲחִים וְגו', בְּסוּדָם אֵל תָּבֵא נַפְשִׁי בְּקִהְלָם אֵל תַּחַד בְּכָדִי. פירש רש"י, בְּסוּדָם אֵל תָּבֵא נַפְשִׁי זה מעשה זמרי וכו', שנאמר (פינחס כה, יד) זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני, ולא כתב בן יעקב. בְּקִהְלָם אֵל תַּחַד בְּכָדִי, כשיקחיל קרח שהוא משבטו של לוי וכו', אל יתייחד עמהם שמי וכו'. והוא מדברי המדרש רבה (צח, ה, צמ, ו) ותנחומא (סימן י).

ח

אולם בנמרא איתא, בסודם אלו המרגלים.

ומפרש במהרש"א דאולי היה קבלה בידם, שהמרגל של שבט שמעון היה עיקר בעל המעשה

אמנם בנמרא (פנהדרין קט:) איתא באופן אחר, בְּסוּדָם אֵל תָּבֵא נַפְשִׁי אֵלֹו מִרְגָּלִים, בְּקִהְלָם אֵל תַּחַד בְּכָדִי זה עדת קרח. והקשה שם המהרש"א, מה ענין מרגלים לשבט לוי, שהרי לא היה עם המרגלים משבט לוי. ואם על שבט שמעון אמר, קשה למה נקמו יותר משאר עשרה שבטים. אבל רש"י בחזומש פירש בְּסוּדָם אֵל תָּבֵא וְגו' זו מעשה זמרי וכו'. ואולי קבלה היה בידם שהמרגל משבט שמעון הוא היה בעל המעשה ביניהם, עכ"ל.

ט

וקשה דלא מצינו כן בשום מקום, ששבט שמעון יהיו העיקר במעשה המרגלים.

ואם צ"ב לפירוש הגמרא למה תלה יעקב מעשה המרגלים בשמעון ולוי דוקא

(ו) אבל קשה דלא מצינו בשום מקום איזה רמז ששבט שמעון יהיה יותר בעל המעשה אצל המרגלים משאר השבטים. וגם העונש היה שוה על כל השבטים יחד, ולא נשתנה שמעון משאר השבטים בזה כלום.

¹ ולא כמו במעשה זמרי, דשם מצינו שהיה העונש יותר בשבט שמעון מבשאר השבטים, כי המתים במגפה במעשה שטים היו משבט שמעון, כמבואר ברש"י פרשת פינחס (כו, יג).

י

קושיא ז

ליישב סתירת המדרש, דכאן דרשו בְּסוֹדָם זה מעשה זמרי, ובפרשת קרח דרשו כהגמרא בְּסוֹדָם אלו המרגלים (ז) ויותר קשה דבמדרש רבה ותנחומא עצמו, בפרשת קרח (כמדבר רבה יח, ה. תנחומא סימן ד), דרשו גם כן כמו בגמרא, שאמרו שם בְּסוֹדָם אֵל תָּבֵא נִפְשֵׁי אֱלֹהֵי המרגלים וכו'. וכאן במקומו בפרשה זו דרשו דבסודם קאי על מעשה זמרי, ואם כן יש סתירה בדברי המדרש עצמו בזה, וצריך ליישב הדברים אהדרי.

יא

קושיא ח

ובילקוט שמעוני קשה יותר, שהרכיב שני הפירושים בחד

ח) והיותר פלא הוא דברי המדרש ילקוט (סוף רמז קט), דאיתא שם בְּסוֹדָם אֵל תָּבֵא נִפְשֵׁי אֱלֹהֵי מרגלים, בְּקִהְלָם אֵל תִּתֵּן כְּבֹדִי אֱלֹהֵי עֲדַת קִרְחָה, כשחטאו השבטים האלה בקהלם לא יזכר שמי, שם כתיב זְמִירֵי בֵּן סִלּוּא נָשִׂיא בֵּית אָבִי לְשִׁמְעוֹנִי, וכן (קרח טו, א) קִרְחָה בֵּן יִצְחָר בֵּן קֶהֶת בֵּן לֵוִי, עד כאן. והוא פלא, דפתח בכך וסיים בחבית, דפתח לומר בְּסוֹדָם אֵל תָּבֵא נִפְשֵׁי אֱלֹהֵי מרגלים, ומסיים בענין זְמִירֵי בֵּן סִלּוּא, וצריך ביאור מה שמרכיב שני הענינים יחד.

יב

קושיא ט

לפירוש רש"י והמדרשים כאן, דבְּסוֹדָם זה מעשה זמרי. צ"ב למה הקדים יעקב מעשה זמרי למעשה קרח, והלא מעשה קרח היה בתחלת ה' שנה שבמדבר, ומעשה זמרי היה בסוף ה' שנה (ט) ובאמת לפי פירוש רש"י דבְּסוֹדָם אֵל תָּבֵא נִפְשֵׁי קאי על מעשה זְמִירֵי קשה שהיה לו להקדים מעשה קרח לזְמִירֵי, כי מחלוקת קרח קדם הרבה למעשה זמרי. ובגור הקודש כתב, דמהאי טעמא דרשו בגמרא בְּסוֹדָם אֵל תָּבֵא נִפְשֵׁי אֱלֹהֵי המרגלים, לפי דמעשה המרגלים היה קודם למעשה קרח, ושפיר הקדימו הפסוק להזכירו תחלה. אבל אף על פי כן צריך להבין גם לפי"ד רש"י ז"ל שהוא מדברי המדרש רבה, דלפי פירושו למה מקדים הכתוב מעשה זמרי למעשה קרח.

יג

[קושיא י - מתוך הדרוש]

להבין לשון "בְּסוֹדָם" על מעשה זמרי

(י) [גם יש להבין לפירוש רש"י דבְּסוֹדָם זה מעשה זמרי, דמה שייך לשון "סוד" בזה, והלא היה זה בפירסום ולא בסוד].

יד

קושיא יא

קושיאות ודקדוקים בפסוק וַיִּקְרָא לְבָנָיו לְיֹסֵף

רש"י מפרש שיעקב אמר ליֹסֵף להשבע במצות מילה. וכמו שפירש רש"י גם באברהם שנשבע בזה, וכתבם שם הטעם לפי שזו היתה מצוה ראשונה שנצטוו בעצמו, ובאה לו ע"י צער

וַיִּקְרָא לְבָנָיו לְיֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מִצְוָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׁים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי. ופירש"י והשבע. ורש"י אויל לשיטתו" בפרשת חיי שרה (כד, ב) שכתב על הפסוק שאמר אברהם אבינו ע"ה לאליעזר שִׁים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי, וז"ל, לפי שהנשבע צריך ליטול בידו חֶפֶץ של מצוה כגון ספר תורה או תפלין, והמילה היתה מצוה ראשונה לו, ובאה לו על ידי צער, והיתה חביבה עליו, ונמלה, עכ"ל.

^ה דרש"י סובר דמה שנאמר באברהם ויעקב שִׁים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי, הכוונה בזה על השבועה. ולא כפירוש האבן עזרא והרשב"ם (חיי שרה כד, ב) שזה היה רק ענין הכנעה ושעבוד כעבד אל אדוניו. אבל השבועה היא ענין בפני עצמו.

[ונמצא לפירש"י, און דעס וואָס יעקב אבינו האָט אים מַשְׁבִּיעַ געוועזן תַּחַת יָרְכוּ, [וכמו שכתב רש"י שים נא יְדָךְ] והשבע לי, [זה היה כדי להשבע במצות מילה] אַזוי ווי אברהם אבינו האָט געטון.

טו

וקשה דהלא טעם שהזכיר באברהם לא שייך אצל יעקב, דהלא אצלו לא היה מצוה ראשונה שנצטוו בעצמו (יא) איז דאָךְ די קשיא¹, [ביי] אברהם אבינו איז דאָךְ געווען זו מצוה ראשונה וואָס ער איז נצטוה געוואָרן, איז געווען מצות מילה. איך מיינ, אויסער די מצות בני נח איז געווען די ערשטע מצוה וואָס ער איז נצטוה געוואָרן [בעצמו], איז געווען מצות מילה. אָבער ביי יעקב אבינו איז דאָךְ עס שוין נישט געווען די ערשטע מצוה [שנצטוה הוא בעצמו עליה, כי כבר היה לו מצוה זו ירושה מאבותיו כמו שאר המצות. ואם כן התייחד באברהם מובן מה שכתב רש"י שהיתה מצוה זו חביבה עליו כיון שהיתה מצוה הראשונה לו, אבל ביעקב עדיין צ"ב למה היתה מצוה זו חביבה עליו להשבע דוקא בזה, יותר מבשאר מצות]².

טז

ישׁוב הקושיות בפסוק וַיִּקְרָא לְבָנֹו לְיוֹסֵף

עם דברי התעוררות לימי השׁובבי"ם

הקרמה ליישוב יא

נאָר וואָס'זשע דען.

דער כלל איז דאָךְ אַקעגן דין קְדִימָה [בברכות, דהחביב חביב קודם לדעת הרמב"ם].

(סיום והמשך ענין זה, באות כה)

יז

שבועות אלו של ימי השׁובבי"ם שקורין בהם עניני גלות ונאולת מצרים, ומתן תורה, הם מסוגלים לתיקון החטא

[והנה] אונז ווייס מיר דאָךְ [דעיקר חשיבות וחביבות העבודה הוא תיקון הברית]. מ'קומט דאָךְ [היצט] אין די יְמֵי הַשׁוֹבְבִי"ם, וואָס די יְמֵי הַשׁוֹבְבִי"ם זענען א תיקון אויפן חטא הידוע. וואָס אויף דעם האָבן אידן געהאַרעוועט אין מַצְרַיִם. אידן האָבן 'געהאַרעוועט' אין מַצְרַיִם, מְקוֹם עֲרֹת הָאָרֶץ [מקץ מב, ט יב]. און דער בורא כל עולמים האָט געהאַלפֿן, אידן זענען 'דורכגעגאנגען' די יאָרן אין מַצְרַיִם, [ביז] מ'איז 'ארויס' פון די אַלע שְׁעָרֵי טוּמְאָה. איבערדעם הייבן זיך אָן די סדרות [של ימי השׁובבי"ם], ווען ס'קומט פרשת שמות, די סדרות פונעם גְּלוּת, פונעם שְׁעָבוֹד מַצְרַיִם (שמות וארא), מיט די גאולת מצרים (בא בשלח), ביז נאָךְ קְבֻלַּת הַתּוֹרָה (יתרו משפטים), זענען די זמנים וואָס זענען מסוגל לתיקון חטא הידוע.

¹ כאן מתחיל הריקארדינג.

² כן הקשו מפרשי רש"י, במדחי, וגור אריה, ולבוש, ועוד.

³ וכן הטעם לפי שבאה לו ע"י צער, לא שייך רק באברהם שנימול לעת זקנותו, ולא ביעקב. [ועוד שהרי יעקב אבינו נולד מהול, כמבואר באבות דרבי נתן (ב, ה)].

יח

מדה זו נקרא בספרים מדת "יסוד", כי שמירת קדושה זו הוא היסוד
ועיקר החשיבות של כל התורה ועבודה של איש יהודי

[והנהגה] 'די' מדה ווערט דאך אָנגערופן מדת יסוד, [ווייל] דאָס איז דער פונדאמענט
פון אַלעמען^ט.

דאָס איז דער פונדאמענט פון אַלעמען. אזוי ווי ס'שטייט אין נועם אלימלך,
טאָקע אין די וואָכעדיגע סדרה, און אין פרשת מקץ^כ, אַז דאָס איז דער מַכְרִיעַ [אויף]
כל התורה ומצות. אַלדינגס וואָס מ'טוט, כָּל יְמֵי חַיָּיו, האָט עס אַ כַּח הַכְרָעָה, [אויב]
חלילה איין מאָל אַז מ'איז נכשל געוואָרן אין עוֹן פֶּגַם הַבְּרִית.

יט

דאָס איז דער 'פונדאמענט' פון די גאַנצע עבֻדָּה, וואָס אַ איד, ער טוט פאַרן
באַשעפער בתּוֹרָה וּבַעבֻדָּה, כָּל יְמֵי חַיָּיו.

^ט ו"ל האגרא דכלה (פרשת שופטים): כי תקרב אל עיר להלחם עליה וכו' (שם כ, ט). הפסוקים האלו מרמזים ומורים
לאדם דעת, כי תקרב אל עיר היא העיר קטנה, איברי הגוף, להלחם עליה, לכבוש תאוותיו ולשוב מכל מדות
הרעות אשר הורגלו אנשי העיר, דהיינו איברי הגוף, אזי עצה היעוצה בכללות התשובה, ונקראת אליה לשלום,
זה הוא דבר הכולל שיפושש אם הוא בשלימות במדת השלום, דהיינו אם לא פגם ברייתו שהוא מרכבה למדת
יסוד צדיק ברית שלום, כי זה הוא היסוד ומעמד ומצב לכל המצות ולכל העבירות ח"ו בפגם הברית, כי כבר
ידעת כי הוא שביל וצינור לכל כוחות האיברים, ומילין לצד עילאה ידוע בדברי המקובלים וכו'.

^ב 'נועם אלימלך בפרשתו (ד"ה): או יאמר ונקרבו ימי ישראל כו', שים נא ידך תחת ירכי. נראה דהנה העיקר הוא
לייחד שמו הגדול באמת, והוא שימסור אדם נפשו על קדושת שמו יתברך ויתעלה, ולכן מצות עשה בתורה
לקרות קריאת שמע ערב ובוקר, שזה יחוד שמו, שאנו מוסרים נפשינו לשמו הגדול יתברך וכו'. ונקרא לבנו
ליוסף, לכאורה היה לו לומר לבנו 'יוסף', אך הענין הוא, מה שהאדם מקיים התורה שאינו עובר על מצוותיו,
אינו [אלא] במדרגת עבד שאינו עובר על מצות אדוניו, אבל להיות נקרא בן למקום, צריך לעשות לעצמו גדרים
וסייגים ולהוסיף בעבודה לפי שכלו הוזק ממדרגה למדרגה, וזהו ונקרא לבנו, פירוש מי הוא בנו, ליוסף,
שמוסיף תמיד כנ"ל. שים נא ידך, לפי שהצדיק הגדול המוסיף תמיד בעבודה, צריך לשמור עצמו שלא יפול
לגאות, מחמת שיסבור שהוא טוב ומטיב בעבודה להוסיף בה תמיד, והתקנה לזה הוא לזכור תמיד ולחשוב
שכל זכויותיו אינם כדאי להנצל פעם אחד מחטא קרי רחמנא לילצן, אם נודמן לו, ובוזה יכנע וישפל. וזהו ונקרא
לבנו ליוסף כנ"ל, שים נא ידך פירוש כל כחך, הם התורה והמצות שאתה מקיים, שים הכל תחת ירכי רמז על
החטא הנ"ל, אם ח"ו נודמן לך, או חלף ועבר ח"ו, ובוזה תנצל מן הגאווה. וזהו אל [נא] תקברני במצרים הם
הקליפות הנקרא מצרים, וק"ל.

^כ 'נועם אלימלך פרשת מקץ (ד"ה או יאמר ויהי מקץ): והנה מן היאור עולת שבע פרות, פרות הוא לשון פירות,
שהצדיק עושה פירות ומצות. ומרמז הכתוב, שיש כמה גוונים צדיקים שאין אחד דומה לחבירו, שכל אחד יש לו
אחיזה בפני עצמו בעולם אחר משבעה מדרגות העליונים וכו'. פות מראה ובריאת בשר, רמז יפות מראה
לצדיקים אשר אור פניהם תאיר לעיני כל אדם, חקמת אדם תאיר פניו (קהלת ח, א). ובריאת בשר, רמז גם אם אינו
למדן, כך שהוא מתנהג עצמו ביושר לפי יכולתו, ושומר את בשרו שיהיה בריא, שלא יתקלקל על ידי עונותיו
ח"ו, פרט ששומר הברית הקדוש שהיא העיקר, גם זה אחיותו באחד ממדרגות העליונים. וזהו שרמזו חז"ל
(סנהדרין קג.) אבר קטן יש באדם, רעב שבע, יש לומר הפירוש רעב כמו שאמר הכתוב (עמוס ח, יא) לא רעב ללחם
כי אם לשמע דבר ה', והיינו גם אם הוא רעב שאינו כל כך למדן שיוכל לעסוק בתורה תמיד, אף על פי כן יכול
להיות שבע אם שומר את האבר שהוא ברית המעור, וברית השון, והענינים מהסתכל בנשים. שבע רעב, רמז
ההיפוך מזה, אם אינו שומר הברית ומטמא עצמו ח"ו בניאופים וטומאות שונות, בהסתכלות בנשים, ושאר
דברים כדומה, אשר על ידיהם יטמא את בשרו ברית הקודש, מה זה מועיל אם הוא שבע בתורה, אף על פי כן
הוא רעב ממנה, כי יבלעו הקליפות ח"ו. וצריך האדם להתאמץ מאוד ולשמור את נפשו על ידי בשרו, שלא
יטמא את בשרו כנ"ל, ויהיה יפות מראה ובריאת בשר, מצדיקים הנאחזים באחד מז' מדרגות עליונים וכו'.

ואמר הכתוב, ולעומת זה יש גם כן בני אדם והנה שבע פרות אחרות כו', רמז שיש רשעים אשר מעשיהם
כמעשה צדיקים לפי ראות עיני אדם, ושבע תועבות בלבם, וזהו פרות אחרות, פירות אחרים, מעשה רשע, עלות
אחריות, שעולים עם אחרים, רמז למעשי קליפות. מן היאור, רוצה לומר מן האור של תורה עושים ח"ו מעשה
קליפות, אם מטמאים עצמם ח"ו בעבירות. ואמר הכתוב רעות מראה, פירוש הגם שהם עושים עצמם כצדיקים
לענין בני אדם, אף על פי כן יודע תוכן ללבם לבני אדם, והכרת פניהם ענתה בם, שהשי"ת נותן לב להבין את
מעשיהם הרעים. וזהו רעות מראה וידקות בשר, שקלקלו את הבשר כנ"ל.

די דבורים, און די מעשים, און די מחשבות [של כל ימי חייו], אלעס איז געבויעט אויף דעם 'פונדאמענט', ווי ווייט מ'האט מתקן געווען 'די' מדה. דאס האט דעם כח השפעת הקדושה [על כל ימי חייו, אם נשמר בזה].

כ

און דער פגם פון דעם [אם לא נשמר], איז עד אין חקר²¹. דעס איז פוגם אלעס. דעס איז דער מסך המבדיל, דאס שטייט אין וועג פאר א איד, פאר כל ימי חייו, בתורה ובעבודה ובמעשים טובים. אז מ'ויל זאגן דבורים פארן בורא כל עולמים, דיבורי תפלות ותחנונים, אדער [דיבורי] שבח והודיה. 'וואָס' א איד וויל זיך מקשט זיין - בדיבור ובמעשה ובמחשבה - פארן בורא כל עולמים, שטייט אלץ אין וועג די מדה.

כא

ולכן שמירת קדושה זו הוא עבודה 'ראשונה' שצריך כל אדם לעבוד עליה. ומי שזוכה לזה, הוא עבודה 'החביבה' ביותר

איבערדעם דאס ערשטע ווערט דאס אפיר גענומען²², דאס איז דאס 'ערשטע' פון א איד. איבערדעם איז דאס דער ראשית פון א איד, דאס איז דעם ערשטע.

כב

און אז דער בורא כל עולמים העלפט, מ'היט זיך אפ, מ'איז נישט פוגם. אדער מ'פאררעכט, מ'איז מתקן, אפילו ווי שווער ס'איז. [איז עס דאס גרעסטע חביבות פון די עבודה פון א איד (כדלהלן אות כד)].

כג

איך וויל נישט דא מאריך זיין אין דעם וואָס שטייט אין די מפרשים אויף דעם²³, ווי 'שווער' די תשובה איז אויף דעם. אָבער על כל פנים א תועלת האט עס אויף אלענפאלס, וויפיל א איד טוט פארן בורא כל עולמים אין דעם תיקון. אפילו וואָס ס'שטייט חלילה אז ס'העלפט נישט, על כל פנים אָבער א תועלת האט עס, עפעס, [אפילו] אז נישט בשלימות.

כד

ממילא איז דאך דאס דאס ערשטע פון דער עבודה פון א איד. און אז דער בורא כל עולמים העלפט [אז] מ'איז מתקן, דאס איז די גרעסטע חביבות, די גרעסטע חביבות פון דער עבודה פון א איד, - מ'איז חביב, - עבודת השם יתברך, אז מ'האט די זכיה אז מ'איז אפגעהיטן, מ'איז נישט פוגם. אדער [אז] מ'איז מתקן אין דעם חטא.

²¹ ועיין ביסוד ושוורש העבודה (שער הכולל, פ"ה).

²² למי שבא ליכנס בעבודת ה'.

²³ ועיין בזה באורך בס"ג ויחי תשי"ז, ועוד כמה דרושים לפרשת ויחי ופרשת שמות.

כה

וכיון שהוא עבודה 'החביבה', על כן יש להקדימה לשאר עבודות, וכמו שמצינו ברין 'קדימה' בברכת הפירות, דהחביב קודם [והנה מצינו] אפילו ביי דין קדימה, ביי ברכות איז מען מקדים וואָס שטייט פריער אין פסוק^{טו}, [איז אָבער] לדעת הרמב"ם (הל' ברכות ח, יג) איז חביב מער [נחשב, ומוקדם לברכה]^{טז}. דעס וואָס ס'איז חביב, האָט שוין אַליין אַ דין קדימה ..

כו

ועבודה זו שייכת לעצם קיום מצות מילה, שצריך לעבוד כל ימיו על זה, לשמור קדושת המצוה לאָמיר זען. מצות מילה איז דאָך תלוי אין דעם תיקון החטא, [ווייל] הפוגם בברית איז משוך בערלתו (עירובין יט.), דאָס קער דאָך צו מצות מילה, איז דאָך ידוע^{יז}. איבערדעם, מצות מילה איז דאָך נישט נאָר דעס וואָס מ'איז מקיים די מצות מילה בעצם [ביום השמיני], נאָר פֿל יְמֵי חַיָּיו אַרבעט מען אין 'דער' מצוה, אַז ס'זאָל זיין [נשמר כראוי], אַז די מצות מילה זאָל אין אים זיין בשלימות, ס'זאָל זיין, ס'זאָל נישט נפגם ווערן די מצוה.

כז

ישוב קושיא יא

ולכן נקט גם יעקב מצוה זו להשבע עליה, כי גם אצלו היתה בבחינת מצוה 'ראשונה', והיתה 'החביבה' עליו, עבור חשיבות מצוה זו, וראשיתה בעבודת ה' יותר מכל העבודות איבערדעם איז רעכט. איבערדעם איז דאָס געווען חביבה לו [ליעקב אבינו, כי זהו עיקר החשיבות של תורה והעבודה, וכיון שהוא חביב] איז עס ממילא די מצוה 'ראשונה', [וכמו שמצינו בברכת הפירות, דהחביב חביב 'קודם']^{יח}. ביי יעקב אבינו איבערהויפט, וואָס ער האָט קיינמאָל נישט פוגם געווען (בראשית רבה זט, ט). ס'איז געווען [שמירת מצוה זון] מיט אַזאַ גרויסע קדושה, אַזוי ווי ס'איז געווען ביי די אבות הקדושים, און ביי צדיקים אמיתיים.

^{טו} כמבואר בגמרא ברכות (מא.): שני מינין בעלמא שברכותיהן שוות [פירש"י: כגון זית ותפוח שברכותיהן שוות, והאחד ממין שבעה], מברך על איזה מהן שירצה וכו'. בשלמא למאן דאמר בשברכותיהן שוות מחלוקת, שפיר, אלא למאן דאמר בשאין ברכותיהן שוות פליגי, במאי פליגי [הא ודאי לא מפטרי בחדא ברכה]. אמר רבי ירמיה, להקדים. דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק, כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה, שנאמר (עקב ח, ח) אָרַץ חֲטָה וּשְׁעָרָה וְגֶפֶן וְתֵאנָה וְרִמּוֹן אָרֶץ זֵית שָׁמֶן ודָבָשׁ. [אלמא קפדינן אהקדמה]. ובשלחן ערוך (או"ח ריא, ד): כל הקודם בפסוק אָרֶץ חֲטָה וּשְׁעָרָה, קודם לברכה וכו'.

^{טז} כמבואר בשלחן ערוך (שם, א-ב): היו לפניו מיני פירות הרבה, אם ברכותיהם שוות ויש ביניהם ממין שבעה, מקדים מין ז', אף על פי שאינו חביב כמו המין האחר. ואם אין ביניהם ממין שבעה, מקדים החביב. ואם אין ברכותיהם שוות, אפילו יש בהן ממין שבעה כגון צננו וזית, איזה מהם שירצה יקדים, ואפילו אינו חביב. ויש אומרים שגם בזה צריך להקדים החביב. - ונקרא חביב, המין שרגיל להיות חביב עליו, אפילו אם עתה חפץ במין השני. - ולהרמב"ם אם היה מין אחד חביב לו יותר, בין שברכותיהם שוות בין שאינם שוות, בין שיש בהם ממין ז' בין שאין בהם ממין ז', מקדים החביב לו אז באותה שעה. ואם אינו רוצה בזה יותר מבזה, אם יש ביניהם משבעת המינים, עליו מברך תחלה.

עוד כתב בשלחן ערוך (שם, א): ואם הביאו לפניו בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה, איזה מהם שירצה יקדים, ויש אומרים שבורא פרי העץ קודם. ומפרש המגן אברהם (ס"ק ד) דהייש אומרים סובר כן אפילו השני מין ז', כגון הכוסס חטה ותפוח (בה"ג). ועל זה הוסיף המגן אברהם (בשם הב"ח): ועיין סעיף א' דיש אומרים דאיוו שירצה יקדים, ויש אומרים דחביב עדיף, וכן יש לנהוג, דהא להרמב"ם לעולם חביב עדיף, ולהרא"ש ורש"י ורב האי מברך על איזה שירצה, ולסמ"ק חביב עדיף, אם כן הוה ליה בה"ג יחיד לגבייהו (ב"ח).

[ולענין הלכה יש כמה פלוגתות בראשונים ואחרונים בדברים אלו. אבל עכ"פ מוכח מכל זה דיש סברא להקדים החביב, ועל פי סברא זו מיישב רבינו מה שיעקב אבינו הקדים והעדיף להשביע את יוסף דייקא במצוה זו, כיון שהיא מצוה החביבה, ומוקדמת לשאר עבודות].

^{יז} ועיין באורך בדברי רבינו בס"ג בשלח תש"ז.

וואָס פאַר אַ גרויסע קדושה זיי האָבן געהאַט אין 'דער' מצוה.
איז עס ממילא, איז עס געווען חביבה, האָט עס אַ דין קדימה.

כח

איבערדעם איז רעכט. ווייל ס'האָט דאָס חשיבות געהאַט ביי יעקב אבינו, די
זעלבע מצוה, די ערשטע, אַזוי ווי ביי אברהם אבינו.

כט

ישוב הקושיות בפסוק בסודם

ישוב קושיא ט (באופן ראשון)

מעשה זמרי היה נוגע לפנים הברית, משא"כ במעשה קרח, ולכן הקדים יעקב למעשה זמרי

איבערדעם קען זיין האָט ער מקדים געווען די מעשה פון זמרי'ן [למעשה קרח].
[דהגם] קרח איז אודאי געווען אַ גרויסער פֿגם, אָבער זמרי'ס האָט דאָך אָנגערירט
אין פֿגם הברית, האָט דאָך עס אָנגערירט אין 'דעם' פֿגם, איבערדעם איז דאָס אים
געוועזן תקיף ליה, איבערדעם האָט ער דאָס 'מקדים' געווען פריער, [ונכמבואר לעיל
דענין שמירת הברית קודם לכל העבודות].

ל

[הקדמה לישוב קושיא י]

במדרש, דלשון בסודם מורה על סוד הברית, שעל זה נאמר סוד ה' ליראיו

ס'ווערט גאָר געברענגט ערגעץ^ח, דאָכט זיך מיר ס'איז גאָר עפעס אַ מאמר אין
מדרש^ט, בסודם, [זה] סוד ה' ליראיו ובריתו' להודיעם (תהלים כה, יד).

לא

[קושיא י]

בפשוט צריך ביאור לשון בסודם, האיד נרמז בוה מעשה זמרי

[ובזה יובן מה שקשה לכאורה] וואָס האָט אַ שייכות "בסודם" מיט מעשה זמרי. און
וואָס איז דאָס לשון "בסודם", איז עס דען געווען אַ 'סוד'?

לב

ישוב קושיא י

אבל לפי האמור נחא, דתיקון הברית נקרא "סוד" ה' ליראיו, ומעשה זמרי היה נוגע בענין סוד הברית

נאָר [לפי מאמר המדרש הנזכר נחא, כי במעשה זמרי] אין דעם איז גיווענדט [מה שאמר
הכתוב] "סוד" ה' ליראיו ובריתו' להודיעם, דעם תיקון הברית^{כא}.

^ח עיין בלבנת הספיר (כפרשתן ד"ה שמעון ולוי): בסודם, אמרו במדרש, כד פסל זמרי להאי סוד ה' שהוא מזומן
ליראיו ובריתו להודיעם וכו', אל תבא שם נפשי, נפש הקדושה הבא מלמעלה בדרך אמת ואמונה לא תבוא שם.

^ט עיין בוזהר הקדוש (כפרשתן, דף רלו): בסודם אל תבא נפשי וגו'. רבי אבא פתח ואמר, סוד ה' ליראיו, וזא
עלאה דאורייתא, לא יתיב קודשא בריך הוא אלא לאינין דחלי חטאה. ומאן דאינין דחלי חטאה, אתגלי לון וזא
עלאה דאורייתא. ומאן איהו וזא עלאה דאורייתא, הוי אימא דא את קיימא קדישא, דאקרי סוד ה' ברית קודש.
שמעון ולוי, אטרחו גרמיהו על האי סוד, באנשי שכם, דיגורון גרמיהו ויקבלוי עלון האי סוד. וקרא אסיהד,
(וישלח לר, יג) במרמה. תו בעובדא דזמרי בן סלוא, דפסל האי סוד. ויעקב אמר בסודם אל תבא נפשי.

^כ וזה קשה דייקא על הפירוש דבסודם זה מעשה זמרי. דאילו להפירוש בסודם אלו מרגלים, מובן לשון זה, כי
מעשה מרגלים היה על ידי עשרה אנשים ביחד, והוצרכו להתייעצות על זה, וסוד הוא גם מלשון עצה, וכמו
שמפרש המצודות בכמה מקומות, ולדוגמא בתהלים (פג, ד). אבל במעשה זמרי שהיה יחיד, וגם היה בפירסום,
אינו מובן מהו לשון "סוד".

^{כא} עיין בבראשית רבה (מט, ב): כתיב (תהלים כה, יד) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם, איזהו סוד ה', זו מילה, שלא
גלה אותה מאדם ועד עשרים דור, עד שעמד אברהם ונתנה לו, שנאמר (לך י, ב) ואתנה בריתי ביני ובינך. אמר

איבעררעדעם האָט ער געזאָגט "בְּסוּדָם" אַל תָּבֵא נַפְשִׁי, זֶה מַעֲשֵׂה זְמָרִי.

לג

המשך ישוב קושיא ט (באופן ראשון)

[ולכן] האָט ער דאָס 'מְקַדֵּם' געווען.

[ונמצא כִּן] אַזוֹי אִיז עס 'כסדר' [ר"ל שהקדים המוקדם כסדר הראוי, אף שאינו מוקדם בזמן].

לד

איבעררעדעם אִיז דאָס אַ נצחיות, ס'איז אַ נצחיות, וואָס יעקב אבינו האָט געזאָגט

אַל תָּבֵא נַפְשִׁי, [שזוהו תפילה ובקשה] אַז ס'זאָל נישט נפגם ווערן [קדושת יעקב].

ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט²², [שעל זה התפלל כאן יעקב, אַז] דער פגם [של זמרי

וקרח] זאָל נישט גיין ביז צו יעקב אבינו, אינעם שורש האבות, [שעליו נאמר] תִּתֵּן אָמֶת

לִיעֲקֹב (מיכה ז, כ).

לו הקב"ה אם תמול תטול סוד ה', מה סוד ה', ס' ששים, ו' ששה, ד' ארבעה, הרי שבעים, שבעים אני מעמיד ממך בזכות המילה, שנאמר (עקב י, כב) בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ, מעמיד אני מהן שבעים זקנים, שנאמר (בהעלותך יא, טז) אֶסְפֶּה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, ומעמיד אני מהן משה שהוא הוגה בתורה בשבעים לשון, שנאמר (דברים א, ה) הוֹאִיל מֹשֶׁה פָּאָר וגו'. בזכות מי, בזכות המילה, שנאמר סוד ה' לִירְאָיו.

²² באור החיים הקדוש פרשת קרח (טז, א-ב): ולרבותינו ז"ל ראיתי שאמרו (פנהרין קט: טעם) שהזכיר הכתוב זכרון מולידי, וזה לשונם, קרח שנעשה 'קרח' בישראל, בן יצחק, בן שהרתיח עליו את כל העולם 'כצהרים', בן קהת, בן 'שהקה' שיני מולידי, בן לוי, בן שנעשה 'לויה' בגיהנם. ולחשוב גם בן יעקב, בן שעקב עצמו לגיהנם, אמר רב שמואל בר רב יצחק יעקב ביקש רחמים וכו', עד כאן.

ובעיני ילא למה יכנה דברים הָרָעִים לשמות הצדיקים, ולא די זה אלא שמקשה בעל הדרשה ולחשוב בן יעקב וכו', אשר לא נכון להזכיר שם מבחר האבות בדרך זה וכו'.

ולהאיר אור תורה, אסדר שנים שלשה גרגרים מסתרי תורה.

הא', כי ענפי הקדושה אשר הכין וסדר המאציל ברוך הוא, הם שביילי ומשפטי התורה אשר חקק ה' ביד משה עבדו, וכל המחליף סדר מסדרו, הנה הוא עוקר הענף ההוא בסוד בחינת נשמתו, ועושה הענף ההוא ענף רע, כי יסתלק ממנו כח המקדש וכו'.

ב', כי הענף עצמו שבו פעל אָוֶן, הוא קודם לשלוח בו יד, בסוד תִּפְסָרְךָ רַעְתָּךְ (ירמ' ב, יט). נמצאת אומר כי ענף הקדושה יהפך לרעה, ויהיה הודו לו לְמִשְׁפָּחִית (עפ"י דניאל י, ח) רחמנא ליציל.

ג', דע כי בחינת הנשמות אשר נטע ה' בעמו, הם "אותיות התורה", כידוע ליודעי חן.

ד', דע כי כשברא ה' את האדם, ברא נטע אחד שבו כלולים כל ענפי הקדושה, וכשחטא ונפגם, נפגמו כל הנשמות שהיו תלויים בו, וכל שיצאו ממנו פגומים היו. עד שיצתה נפש אברהם אבינו, ונתלכנה באמצעות עשר נסיונות, ונתברר הפסולת בישמעאל, ויצתה נשמת יצחק, ונתלכנה בעקדה, ונתברר הפסולת בתגבורת האש הוא עֶשָׂו, ויצתה נשמת יעקב בלא שום דופי. והוא מה שהעירונו רבותינו ז"ל במאמרם (ב"מ פד.) שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם קדמאה, עד כאן, פירוש שלא היה בו פסולת, כאדם קודם שחטא.

נמצינו אומרים שהאילן הוא יעקב, ויצאו ממנו י"ב ענפים, ואחד מהם הוא לוי, ענף זה העניף שלשה ענפים, גרשון, קהת, ומררי, וקהת העניף ארבעה ענפים, עמרם, יצחק, חבורן, ועוזיאל, וענפי יצחק הוא קרח.

והנה בבא קרח להחליף ענפי הקדושה, ולהפך הכהונה ממקומה, נפגמו ענפי הקדושה שבשורש נשמתו, שהיו תלוי לשבת. והתחיל ממטה למעלה, בראשונה הענף עצמו שהוא קרח, בתחלה היה נקרא [בן מלשון] קֶרֶחַ טָהוֹר (תוירי יג, מ). בן יצחק, שהיה מאיר לעולם כצהרים, בן קהת, שהיה מקהה שיני כל רואה גדולתו ומעלתו, בן לוי, שנתלוה מיום לידתו להקב"ה בכמה מעלות. ועכשיו הענף עצמו שנקרא קרח, נפגם ועשה בו קרחה, ולא ענפו לבד, אלא גם שורש הענף שבו ממנו שהוא יצחק, נהפך לרעה כשורש נשמתו, והרתיח כל העולם כולו כצהרים, ולא שורש אחד לבד אלא גם שורש שלמעלה ממנו שהוא בן קהת נהפך לרעה, להקהות שיני מולידי, ולא זו בלבד אלא גם שורש הענף הראשון שיצא מיעקב [שהוא "לוי"], שורש של נפש קרח אשר שם, נעקרה נפגמה, ועשתה בו נקמה ללוותו לגיהנם.

וממה שלא הזכיר הכתוב בן יעקב, עדיין שורש הראשון שהוא בעיקר האילן שהוא יעקב, לא נודעו מַעֲשֵׂיו אִם גַּם עָדִיו הגיע הפגם, ונמצא נעקר שורשו של קרח מעיקרו, או לא. ודע שיש מחלוקת רבותינו ז"ל (פנהרין קט:) בקרח ועתו אִם יש להם חלק לעולם הבא, למאן דאמר אין לו חלק לעולם הבא גם שורשו ביעקב נָמַק, והוא מה ששאל השואל (סו) ולחשוב בן יעקב, ודקדק לומר שעקב עצמו לגיהנם, פירוש לא נתלוה לבד שהוא לזמן מועט, אלא עד סוף העולם, והוא מה שרמו במאמר שעקב עצמו, לשון סוף ותכלית כעקבים שהם סוף תכונת האדם וכו'. ותיירץ (סו) לפי שהתפלל על עצמו וכו', פירוש לעולם שכן הוא, אלא שה' עשה נחת

אז דער פֿגם גייט נישט אַזוי ווייט [אַרויף], איז עס נאָכנישט אַזוי שטאַרק מִזִּיק.
האַט ער דאָ מתפלל געווען אויף 'דעם' [תחילה, ווייל] דאָס איז דאָס ערשטע.
(המשך ישוב הקשייות בפסוק בסוף, באות קו)

לה

היוצא מכל זה לעניינו:

איבערדעם דאָס איז דער יסוד ביי אַלעמען.
און אפילו ביי חִינוּך הַבָּנִים, פון דער יוגנט אָן, איידער מ'קומט לכלל דַעַת, זעט
מען דאָך פאַרלייגט זיך דער בעל דְבַר אויף דעם פֿגם.
איבערדעם איז 'דאָס' דאָס ערשטע, דאָס איז דאָס ערשטע וואָס מ'ברויך צו
האַרעווען, ביי זיך, און ביי די קינדער, סיי ביים חִינוּך, און ביי יעדן פֿרט.
און מ'דאַרף האָבן גרויס סִייעָתָא דְשִׁמְיָא - כולי האי ואוליכג - מ'זאָל נישט נפגם
ווערן, די דורות זאָלן נישט נפגם ווערן, מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל זיך דערהאַלטן
'דורות' צווישן אידן, ס'זאָל בלייבן דאָס 'אידישקייט' אין דעם שפלות, אין דעם
אַפִּילת הדור, אין דעם חושך וְאֶפֶּל.
מ'זאָל די זכיה האָבן ס'זאָל זיך דערהאַלטן דער פֿח פון 'אידישקייט'.

לו

ביאור הפסוק האָספּו ואנידה לכם

איבערדעם, אַז יעקב אבינו האָט אָנגעהויבן מַגְלָה צו זיין פֿאַר אידן - פֿאַר די
הייליגע שבטים, פֿאַר די קינדער - די אַלע דורות [העתידיים, אמר להם] האָספּו.

לז

[קושיא ה]

לכאורה צ"ב, דהלא כבר היו נאספים כולם שם בתחלת דיבורו של יעקב,
ואם כן למה הוצרך עוד לומר האָספּו ואנידה לָכֶם

לכאורה אַז ער האָט זיי צוזאַמגערוּפֿן [כדרכיב ויקרא יעקב אַל בְּנָיו], זענען זיי דאָך
אַלע דאָרט געווען, זענען דאָך אַלע געווען דאָרט. [ואם כן] אַז זיי זענען געווען
דאָרט, וואָס האָט ער געדאַרפֿט צו זאָגן האָספּו.

לח

ישוב קושיא ה - לדרכינו

מכיון שגילה להם המצב שיהיה באחרית הימים, וכמו שאמרו במדרש שגילה להם כל המאורעות שבעל הדורות,
לכן אמר להם שיאספּו את כוחות הקדושה שבנפשם, כדי שימשיכו מאז כח הקדושה לבני ישראל עד סוף כל
הדורות

נאָר ער האָט זיי דאָך געזאָגט דאָרט וואָס ס'וועט זיין באַחֲרִית הַיָּמִים, האָט זיך
יעדערער 'צוזאַמגענומען' די כוחות.
אַזוי ווי דער מדרש זאָגט, ער האָט זיי מַגְלָה געוועזן, - אין מדרש רבה (נשא יג, יח),
- ביי יעדן שבט וואָס ס'וועט זיין ביז ימות המשיח.
און מ'האָט געזען די אַלע דורות וואָס זיי וועלן נאָכקומען, ביז ימות המשיח.

רוח ליעקב שהתפלל וכו'. או אפשר שסובר שיש לו חלק לעולם הבא, וזו היתה תפלתו של יעקב, שלא יגיע כח
החטא עד עיקר השורש שביעקב, ולא ינתן חבל הכסף מעיקרו, ויש תקוה לאחריתם.
22 מלשון הגמרא בחגיגה (ד:), ועיין פירושו ברש"י שם.

הָאֵט ער פֿאַר יעדן געזאַגט [אַז] זיי זאָלן זיך 'צוזאַמנעמען' די כוחות, די אַלע דורות, אַז מ'זאָל מַמְשִׁיף זיין פון דעמאָלטס אָן - פון יעקב אבינו'ן - אַ קדוּשָׁה פֿאַר די אַלע דורות.

לט

ממילא אַז דער מדרש זאָגט [אַז] ער האָט זיי מְגַלָּה געווען ביז ימות המשיח, זעמיר דאָך אונז אויך געווען דאָרטן. האָט מען דאָך געוויזן דעם דור אויכעט.

מ

ישוב קושיא ה - לדרך המדרש

במדרש מפרש דהאספו הוא לשון "טהרה". וזה רומז שאמר להם שהעצה באחרית הימים הוא לבקש "טהרה"

דער מדרש זאָגט^כ הָאָסְפו [איז] לשון טְהָרָה, אַזוי ווי ס'שטייט (בהעלותך לא, ב) וְאָחֵר תֵּאָסֶף.

דער תרגום [יונתן] (מט, א) זאָגט אויכעט לעולם, אַדְכוּ מְסוּאָבוּתָא.

[ולפי זה מתפרש] "הָאָסְפו" [מיינט] מ'זאָל זוכן טְהָרָה.

אַזוי ווי מ'זעט אויס בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, זאָל מען זוכן טְהָרָה.

מא

ובכל דור צריך לבקש "טהרה" עכ"פ לפי ערך הדור ההוא

'אַלץ' [בכל דור] ברויך מען זוכן טְהָרָה, לפי ערך אַזוי ווי מ'האַלט, לפי ערך פונעם מצב. [וכן בדור הזה] לפי ערך פונעם מצב, ווי מ'ברויך גרויס רחמי שמים [אַז] מ'זאָל זיך דערהאַלטן אין דעם לעצטן דור, אין די לעצטע דורות ווען ס'איז גרויס דער שפלות.

מב

ס'איז גרויס דער שפלות, הֵן פון זיך אַליין, זיינע אייגענע מדות, פון די מדות לא טובות, פון די טבעיות, פונעם בחינת הלב.

הֵן פונעם מַצֵּב הָעוֹלָם, אַז מ'גייט אַרויס אויף די גאַס, וואו די וועלט - בענונינו הרבים - איז דאָך מְלֵא טוּמְאָה, מְלֵא עוֹנוֹת וּפְשָׁעִים, מְלֵא פְּרִיצוֹת, מְלֵא פִּירְצוֹת בעונינו הרבים אין די גאַנצע וועלט.

סיי וואו מ'זעמיר 'דאָ', אין די מדינות הטמאות. צי אפילו בְּמִקְוֹת הַקּוֹדֶשׁ, אפילו בְּאַרְץ הַקְּדוּשָׁה, וואָס 'דאָרט' איז דאָך גאָר געפערליך. ביי יעדע תנועה וואָס ס'איז אַן ענין פון טומאה, בעונינו הרבים איז מלא טומאה. [ועל זה צווח הכתוב] (ירמ"ב, ו) וְתִבְאֹו וְתִטְמְאֹו אֶת אֶרְצִי.

השם ירחם, מ'זאָל אָפהיטן קְדוּשַׁת הָאָרֶץ, און קְדוּשַׁת יִשְׂרָאֵל, 'וואו' מ'זעמיר, בְּכָל מִקְוֹת מוֹשְׁבוֹתֵינוּ.

מג

דער בורא כל עולמים האָט מְפַזֵּר געווען אידן בְּאַרְבַּע כְּנָפֹת הָאָרֶץ, ברויך מען דאָך עפעס פאַררעכטן.

'וואו' דער בורא כל עולמים האָט געשיקט אידן, האָט מען 'נישט בְּחִנָּם' געשיקט. מסתמא ברויך מען 'דאָרט' פאַררעכטן. דאָס שטייט דאָך אַזוי איבעראָל. ברויך מען זען מ'זאָל חלילה נישט פּוֹגֵם זיין די שְׁלִיחוֹת.

^כ בתחומא (סימן ח): וְיִקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הָאָסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם. אמר רבי פנחס הכהן בר חמא ורבי יהודה בר שלום, מהו הָאָסְפוּ, הטהרו, כענין שנאמר תִּסְגֵּר שְׂכַעַת יָמִים וְאַחֲרֵי תֵאָסֶף. וכן הוא בילקוט. (רמז קנז).

מד

ישוב הקושיות בפסוק ויחי יעקב

הקדמה לישוב קושיא א

עיקר גלות ונאולת מצרים, היה בענין שעבוד הנפש הרוחני, שהיו משוקעים במ"ט שערי טומאה, והפליא ה' להוציאם משם ולהכניסם במ"ט שערי קדושה, עד שיוכל לקבל התורה

און אַזוי ווען אידן זענען געווען אין מצרים, שטייט דאָך אַזוי, [אַז] ווען אידן זענען געווען אין מצרים, [אַז] זיי זענען געווען משוקעים אין די [מ"ט] שערי טומאה. די גאולה וואָס מ'איז אַזויפיל מזכיר יציאת מצרים אין די תורה הקדושה, איז נישט דוקא דער שְׁעֵבֹד הגוף. דאָס איז נישט אַזאַ גרויסע זאַך. דער בורא כל עולמים איז דאָך אַלעס אַ פֿל יְכוֹל, 'דעס' איבערהויפט, איז שכיח [שינצל גוי מקרב גוי בשעבוד הגוף].

נאָר אַרויסצונעמען פון די שערי טומאה, וואָס מ'איז געווען אין די טומאת מצרים, [שהיין] מקולקלים מכל האומות (תורת כהנים ורש"י אחרי יח, ג), [שעל זה אמר הכתוב] (ואתחנן ד, כ) הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרִזָּל מִמִּצְרַיִם, [אַז] מ'האָט זיי אַרויסגענומען פון די שערי טומאה, 'דאָס' איז געווען אַ גרויסע רִבּוּתא, [אַז] דער בורא כל עולמים האָט אַרויסגענומען אידן [משעבוד הרוחני שבטומאת מצרים] כ"ה.

מה

בגלות הזה נשקעו גם בשער הנ, ועתיד הקב"ה להוציאנו גם מזה

[און] אַזוי האָפּ מיר, [אַז] מ'וועט "אונז" נאָך אויך אַרויסנעמען פון די נ' שערי טומאה.

אַזוי ווי ס'שטייט, ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט^כ, [אַז] פֿאַר ביאת המשיח וועט מען זיין אין די נ' שערי טומאה.

דאָס איז טאַקע 'אונזער' דור, אַזוי ווי מ'זעמיר, אין 'דעם' מצב.

מו

הקדמה לישוב קושיא ב (באופן ראשון)

ארץ מצרים היתה מלאה גילולים וזימה, וזה גרם לבני ישראל נסיונות גדולות, ובפרט בצאתם בשווקים וברחובות [על כל פנים] דער בורא כל עולמים האָט געהאַלפֿן, ער האָט זיי אַרויסגענומען [מכור הברזל ממצרים].

ממילא [בזמן גלות מצרים] איז געווען די טומאת מצרים איז געווען 'פיל', אָרץ

^כ וועיין בזה באורך בס"ג כי תצא תשי"ג בשם הבאר מים חיים (כי תצא).

^כ באור החיים הק' (שמות ג, ח): אם תאמר ומה בכך אם היה ה' גואל אותם קודם זמן זה. עוד למה ה' הוציאם בזבולא בתרייתא בזמן שאם היו מתעכבים קצת היו נלכדים, עד שהוצרך למחר ולא יכלו להִתְמַהֵמֶה, והיה לו להוציאם בזמן מרווח. הנה למה שקדם לנו כי עיקר הגלות הוא לברר הניצוצות שנשמעו בנ' שערי טומאה, וכמו שצינתי דבר זה כמה פעמים, בזה יניח דעת בב' השאלות, כי אם היה מוציאם קודם זה היו מפסידים בירור החלק ההוא.

ותדע ששם ה' השיגו בבחינת כללותם הכלול במשה שנתיחס בשם עמו השגת מ"ט שערי בינה, וטעם שלא השיג שער החמשים, הוא לצד שאין המושג אלא בהשתדלות המשיג, ולצד שישראל לא נכנסו בנ' שערי טומאה לברר אותם, לא השיגו בחינת הקודש שכנגדו. והבטיחנו כי לעתיד לבא ישפיע בנו קל עליון תורת חיים שבשער החמשים, והשגתה היא באמצעות הגליות, ובפרט בגלות האחרון אנו משיגים הדבר. וטעם שנסתכנו ישראל במצרים בבירור שער הנ', לצד שלא היו בני תורה, מה שאין כן דורות האחרונים באמצעות תורתם ישיגו ליכנס לשער הנ', ולהוציא בלעו מפיו, ואז ספו תמו בחינת הטומאה. ומעתה כל שהיה ה' מוציא ישראל קודם זמן כל שהוא, היו ממעטים הביור, והיו מתמעטים במושג, ולזה הוציאם בנקודה האחרונה של מ"ט וקודם שנכנסו לשער הנ'.

מְצָרִים מְלָאָה גְלוּלִים^{כז}. ממילא אַז מ'איז אַרויס אויף די 'גאָס', דאָרט איז נאָך מער די נסיונות, איז נאָך שווערער געוועזן די כוחות הטומאה 'איבערצוהאַלטן'.

מז

ישעבוד רוחני זה שבשווקים ורחובות, כבר הבינו זאת משעה שאמר יעקב אל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם, וכדיבואר להלן קען זיין, 'דאָס' האָט מען געזען 'שוין תיכף' ווען יעקב אבינו האָט געזאָגט אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם (כדיבואר להלן באות נב-נז).

מח

ישוב קושיא א

השעבוד הנפש ברוחני, כבר התחיל תיכף משנסתלק יעקב אבינו, כי מאז כבר התחיל להיות נתמעט כח הקדושה אצלם, וכשמת יוסף נתמעט יותר, וכן כשמתו כל השבטים, ומיושב כל הסתירות שבהמדרשים בענין זה, כי היה בשעבוד הרוחני דרגות שונות

לעולם איז דאָך דער עיקר [שעבוד] איז דאָך געווען, דער עיקר איז געווען [דער שעבוד הרוחני של הנפש] .. [און ווען] יעקב אבינו איז נסתלק געוואָרן האָט מען 'שוין' געזען [אַז] די קְדוּשָׁה ווערט קלענער. ס'איז טאָקע נאָך געווען גרויסע קְדוּשִׁים, יוסף הצדיק מיט די הייליגע שבטים. אָבער אַינו דוֹמָה כוחו של אותו זקן.

ווילאנג 'ער' איז געווען בחיים, זענען זיי געווען בטוחים בכוחו של אותו זקן^{כח}, איז געווען אַ שטאַרקערע קְדוּשָׁה, האָט מען נישט אַזוי געשפּירט נאָך [דעם] טומאת מצרים.

אָבער ווען יעקב אבינו איז נסתלק געוואָרן, האָט מען 'אַנגעהויבן' צו שפּירן, ס'איז שוין נישט געווען 'דאָס', [והתחילון] הדרות מתמעטים. [וכן כשנסתלק יוסף נתמעט יותר כח הקדושה, ויותר מזה כשנסתלקו כל השבטים].

על אחת כמה וכמה, ווען דאָס גאַנצע דור איז נסתלק געוואָרן^{כט}, [אַז] מ'איז געבליבן מיט שפּלֹת.

[ולכן בענין שעבוד הנפש היה כמה דרגות לפי הזמנים, ומיושבים כל הסתירות שבהמדרשים בזה].

מט

הגם ס'איז קיינמאָל נישט געווען אַזאַ שפּלֹת ווי היינט.

[שהרי] ס'איז געווען לא פסקה נבואה [במצרים], ס'איז געווען [מתחילה] די שבטים, און דערנאָך איז 'שוין' געווען, באַלד^ל איז געווען משה ואהרן, לא פסקה נבואה מישראל טאָקע 'אין מצרים'^{לא}, ס'איז געווען שבט לוי [שהיו כולם] צדיקים גמורים, עמרם זקן ויושב ביישיבה^{לב}.

^{כז} בתנחומא בא (סימן ה): וכן אתה מוצא שלא נמצאת שכונה במצרים, שנאמר (ווארא ט, כט) וַיֵּאמֶר אֱלֹהֵי מֹשֶׁה קְצַאתִי אֶת הָעִיר אֲפֹרָשׁ אֶת כְּפִי, למה שהיתה ארץ מצרים מלאה גלולים. - וכן כתב רש"י (ווארא שם. בא יב, א).

^{כח} מלשון בראשית רבה (פ, י) ורש"י וישלח (לד, כה) בפסוק וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בְּטַח, בטוחים היו על כחו של זקן.

^{כט} כדכתיב (שמות א, ו) וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אָחָיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא.

^ל כי לוי שהאריך ימים יותר מכל השבטים נפטר בשנת ב"א של"ב (אחר צ"ד שנים שבאו למצרים), ואהרן הכהן נולד בשנת ב"א שס"ה, ומשה רבינו נולד ביום ז' אדר ב"א שס"ח, (והוא חשבון של רק ל"ג שנים בינתיים).

^{לא} כמבואר בגמרא יומא (כח, ב): אמר רבי חמא ברבי חנינא, מימיהן של אבותינו לא פְּרָשָׁה 'ישיבה' מהם. היו במצרים, ישיבה עמהם, שנאמר (שמות טז, טז) לֹךְ וְאָסַפְתָּ אֶת 'זֶקְנֵי יִשְׂרָאֵל, היו במדבר, ישיבה עמהם וכו'.

^{לב} ועמרם נולד בשנת ב"א רנ"ב, ג' שנים קודם פטירת יעקב אבינו.

ג

'ווען' איז נאך געווען אַמאָל אַזאָ נידעריג דורך, אַזוי ווי מ'זעה מיר היינט, אַזוי ווי היינט אין דעם גרויסן שפּלוח, אַז ס'איז טאַקע אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים¹². אונז קען מיר נאָר האָפּן צום בורא עולם, מ'זאָל [זוכה זיין צו] 'אַמאָל' זאָגן אַ אידיש וואָרט פאַר'ן באַשעפּער.

אפּשר וועט מען [דערמיט] ממש'יך זיין אויף זיך רחמי שמים, אַז דער בורא כל עולמים זאָל אויפהייבן אידישע נפשות, מ'זאָל ניצול ווערן פון די כוחות הטומאה. ס'איז נישטאָ קיין אַנדערע עצה [נאָר צו האָפּן און בעטן צום בורא עולם].

נא

המשך הקדמה לשיבו קושיא ב

איבערדעם, [פון דעם שפּלוח] וואָס ס'איז געווען אין מצרים [אף שלא היה השפלות גדול כמו היום], פון דעם האָבן אידן [שוין] אויך מורא געהאַט.

[ווייל] אפילו ווען מ'זיצט אין די 'בתי מדרשים', איז מען אויך אָנגעזאַפט מיט די טומאה וואָס מ'ברענגט פון די 'גאס'.

איבערהויפט ווען מ'גייט [טאַקע אַרויס] בשוק, בשוקים וברחבות.

נב

אחד מהטעמים על שלא רצה יעקב להקבר במצרים, הוא משום שסופו להיות עפרה כנים, ולא יהיו הכנים מרחשין תחתיו [והנה אחד] פון די טעמים [אויף] וואָס יעקב אבינו האָט געזאָגט אַל נאָ תקברני במצרים, [איינס] פון די טעמים איז געווען¹³, ווייל עתיד להיות [עפרה] כנים, [און] זיי זאָלן נישט זיין מרחשין תחתיו.

נג

ועונש המצריים במכת כנים, בא להם מדה כנגד מדה על ששמו את ישראל להיות מכבדים את העפר בחוצות ורחובות [ובענין מכת כנים] שטייט אין מדרש, אין מדרש תנחומא [וארא, יד] און רבה [שם, פרשה ט-יד], אין עטליכע מדרשים (תנא דבי אליהו פרק ז, וילקוט רמז קפב). רעכנט ער אויס [ביין יעדע מכה, 'וואָס' ס'איז געווען [העונש] מדה כנגד מדה. [און] די מכה פון כנים איז געווען, ווייל זיי האָבן געשטעלט אידן זיי זאָלן קערן די גאסן¹⁴, זיי זאָלן זיין בשוקים וברחבות [צו] אויסקערן עפר, איבערדעם האָט מען זיי געשטראָפט אַז ס'איז נישט געווען קיין עפר, ס'איז געווען בלויז כנים.

ס'איז נישט געווען קיין עפר אין מצרים איבער דער צייט פונעם כנים.

און דאָס איז געווען פאַרדעם, ווייל מ'האָט געשטראָפט [מדה כנגד מדה, על שהכריחו את ישראל לכבד את העפר בהשוקים ורחובות].

¹² כמו שאמרו בגמרא (סוטה ט:) על דור עיקבא דמשיחא.

¹³ פירוש: לפעמים, מזמן לזמן. [או הכוונה לעתיד].

¹⁴ כמבואר בבר"ר (צו, ה) והובא ברש"י (מו, כט) וז"ל: אַל נאָ תקברני במצרים. סופה להיות עפרה כנים ומרחשין תחת גופי, ושאינ מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות, ושלא יעשוני מצרים עבודת אליים.

¹⁵ בשמות רבה (י, ז) (ותנחומא וארא, יד): למה הביא עליהם כנים, לפי ששמו ישראל מכבדי חוצות ושוקים, לפיכך נהפך עפרם לכנים, וחופרין אמה על אמה ולא היה שם עפר, שנאמר (וארא ח, יג) כָּל 'עפר' הָאָרֶץ הִיא כָּנִים. ובתנא דבי אליהו (פרק ז): כנים מפני מה הביא עליהם, מפני ששמו את ישראל מכבדי דרכים ובתים ושדות חוצות ורחובות, האיש היה מכבד בית האשה, והאשה מכבדת בית איש, לפיכך הפך הקב"ה את עפר מצרים לכנים, שנאמר (וארא ח, ב) וַיֵּט אֶהָרֶן אֶת יָדוֹ בְּמִשְׁחוֹ וַיִּדָּבֵר אֶת עֶפְר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכֶּנֶס בְּאֶדָם וּבְבִהְמָה כָּל עֶפְר הָאָרֶץ הִיא כָּנִים, עד שלא מצאו את עפר הארץ שהיו מכבדים ישראל.

נד

ועל כן כשיעקב אבינו אמר אל נא תקברני במצרים, עבור כי עתיד להיות עפרה כנים, מזה כבר הבינו ישראל שיצטרכו להסתובב בשווקים וברחובות לכבד את העפר, אשר שם בחוצות ורחובות הנסיונות הם גדולים יותר

און אידן זענען געווען [מביני מדע], זיי האָבן דאָך פאַרשטאַנען אַלעס [איך שהוא] מדה כנגד מדה.

[ועל כן כשצוה להם יעקב אבינו אל נא תקברני במצרים מטעם שעתיד להיות עפרה כנים], האָבן זיי פון דעם אַליין שוין פאַרשטאַנען, [כי] אַז ס'וועט זיין די מַכַּת כְּנִים [שהוא עונש למצרים על האמור], וועלן אידן ברויכן גיין אין די 'גאַסן', איז נאָך אַרגער די טומאה [אין 'גאַס' ווי אין הויז].

איבערדעם איז געווען [נסתמו "עיניהם ולבם" מצרת השעבוד, וכדכתיב] (שלה טו, לט) וְלֹא תִתּוּרֹו אַחֲרֵי "לְבַבְכֶּם" וְאַחֲרֵי "עֵינֵיכֶם".

[ומזה הבינו צרת השעבוד על העינים והלב, כי] ס'איז שווער זיך אָפּצוהיטן די אויגן, אין די צייט ווען מ'גייט דורך די 'גאַס', [צוליב] דעם גרויסע פֿריצות.

נה

אַזוי ווי מ'זעט בחוש [כהיום], אַזוי ווי מ'זעט עֵין בְּעֵין דאָס גרויסע פריצות [שישנו עתה] מסוף העולם ועד סופו.

ווי שווער [איז] - ווען מ'גייט דורך די 'גאַס' - אַז מ'זאָל אַהיימקומען מיט די זעלבע מַחֲשָׁבוֹת וואָס מ'איז אַרויס פון 'דערהיים', ברויך מען סייעתא דשמיא מ'זאָל נישט אַריינפאַלן חלילה אין קיין הִרְהוּרִים רָעִים, מ'זאָל האָבן אָפּגעהיטענע 'אויגן, מ'זאָל נישט 'קוקן' וואו מ'ברויך נישט, מ'זאָל נישט 'אינזין האָבן' וואָס מ'ברויך נישט, [וכמאמר הכתוב] וְלֹא תִתּוּרֹו אַחֲרֵי "לְבַבְכֶּם" וְאַחֲרֵי "עֵינֵיכֶם".

נו

ועל כן ממאמר אל נא תקברני במצרים, כבר הבינו שעתיד לבא עליהם שעבוד גדול בשעבוד הנפש, כי יהיה להם נסיונות גדולות בעיני הכתוב וְלֹא תִתּוּרֹו אַחֲרֵי "לְבַבְכֶּם" וְאַחֲרֵי "עֵינֵיכֶם"

[וממילא ממה שאמר להם יעקב אל נא תקברני במצרים, והבינו כי יצטרכו להיות בשווקים וברחובות של מצרים], פון דעם האָבן זיי געוואוסט אַז דאָס וועט ברענגען אַ שווערן שְׁעָבוֹד [הנפשו].

פון דעם וואָס זיי האָבן געהערט [מדברי יעקב אודות] די מכה פון כְּנִים, האָבן זיי פאַרשטאַנען אַז מ'וועט ברויכן זיין אין די 'גאַסן', ממילא איז שווער [לקיים הכתוב] וְלֹא תִתּוּרֹו אַחֲרֵי "לְבַבְכֶּם" וְאַחֲרֵי "עֵינֵיכֶם", [ולכן] איז געווען נסתמו "עיניהם ולבם" מצרת השעבוד.

[ווייל] ס'איז אַ גרויסער "שְׁעָבוֹד" אויף זיך, [אז] אף על פי כן זאָל מען האָבן אָפּגעהיטענע 'אויגן', און אַן אָפּגעהיטן 'האַרץ', טאַקע אויף די גאַס.

נז

ישוב קושיא ב (באופן ראשון)

ומידעיה זו כבר ידעו השורש של נסתמו "עיניהם ולבם" מצרת השעבוד, מחמת הנסיונות של ראיית העינים והרהור הלב. ולכן הועמד הסתימה בתחלת הפרשה, ששם נאמר המאמר אל נא תקברני במצרים

איבערדעם איז דאָס טאַקע געווען [נסתמו "עיניהם ולבם", מיד בתחילת הפרשה], איבערדעם איז טאַקע ווען זיי האָבן געהערט די מימרא פון אל נא תקברני במצרים, האָט זיך 'שוין' אָנגעהויבן דער נסתמו עיניהם ולבם.

נח

[נגאָר] פונדעסטוועגן האָבן זיי געוואוסט, [אז] ווילאַנג יעקב אבינו איז אויף דעם עולם, קען גאַרנישט געשען, וועט זיך עס אויפהאַלטן, [שיתעכב שעבוד הגוף והנפש]. אָבער אַזוי ווי יעקב אבינו איז נסתלק געוואָרן, האָבן זיי שוין געזען, זיי האָבן שוין געזען אַז ס'איז שוין נישטאָ 'דער' כח (וכדלעיל באות מח), [והבינו כי ממילא] וועט שוין אַלעס 'נאַכקומען', [ולכן כשמת יעקב] האָט זיך 'אַנגעהויבן' דער נסתמו עיניהם ולבם. אָבער דער שורש [ידיעתם בזה] איז געווען, ווען זיי האָבן געהערט דעמאָלטס [בחי יעקב, מענין מכת כנים]. ווען נישט, האָבן זיי נאָכנישט געוואוסט [אפילו] נאָכ'ן הסתלקות פון יעקב אבינו [שעתיד להיות כן]. נאָר דער שורש איז געווען, ווייל זיי האָבן געהערט דעמאָלטס דעם אַל נאָ תקַבְרִי בְּמַצְרִים.

נט

איבערדעם שטייט די סתימה ביים וַיְחִי יַעֲקֹב, ווייל דאָרט האָט ער געזאָגט 'די' מימרא [פון אַל נאָ תקַבְרִי בְּמַצְרִים], אין דער פרשה [פון וַיְחִי יַעֲקֹב]. וואָס ער האָט זיי מודיע געוועזן פון 'דער' מכה, [און] פון דעם האָבן זיי דאָס פאַרשטאַנען [שיצטרכו להסתובב בשווקים וברחובות. און] מהאי טעמא איז געוועזן משמת יעקב איז געווען נסתמו עיניהם ולבם מצרת השעבוד.

ס

הקדמה לשוב קושיא ב (באופן שני), וקושיא ג

(עד אחר אות קג)

קען נאָך זיין [ליישיב קושיא ב]. [בהקדם ליישיב וואָס] איך האָב שוין נעכטן נאָכט געשמועסט דערפון, פון די קושיא. (דהלן).

סא

בפסוק וַאֲנִי בָבְאִי מִפְּדֵן וגו', פירש רש"י שאמר כן כדי שלא יהיה בלבו של יוסף עליו על מה שמטריחו להוליכו לקבורה בארץ ישראל, אף שלאמר רחל לא עשה כן

[דהנה] ס'שטייט [בהמשך הפרשה] וַאֲנִי בָבְאִי מִפְּדֵן מִתֶּּה עָלַי רַחֵל וגו'.

זאָגט רש"י¹⁰, [שאמר יעקב ליוסף]: כאַטשיג איך בין דיך מטריח מיט מיין קבורה, מיט דער קבורה, פונדעסטוועגן זאָל נישט זיין בְּלִבְךָ עָלַי, פאַרוואָס האָב איך נישט אַזוי געטון פאַר דיין מוטער [רחל. ווייל] ס'איז געווען על פי הדיבור, ווייל ווען נְבוֹזְרָאֲדָן האָט חרוב געמאַכט דעם בית המקדש זענען אידן דורכגעגאַנגען דעם קָבֶר רַחֵל, און זי האָט מתפלל געווען פאַר אידן, [כדכתיב] (ירמ' לא, יד) רַחֵל מְבַכָּה עַל בְּנֵיהָ.

סב

[קושיא ד]

וקשה דאם הפסוק וַאֲנִי בָבְאִי מִפְּדֵן הוא תירוץ על מה שאמר ליוסף בתחלת הפרשה אל נא תקַבְרִי בְּמַצְרִים,

אם כן למה המתין יעקב מלומר זה עד פרשה השנה, ולא אמר לו כן מיד בתחילת הפרשה אשר שם הוא מקומו

האָב איך נעכטן שוין געשמועסט דערפון¹¹, [אז] לכאורה איז דאָך אַ פֿלאַ, ווי זיי

¹⁰ ברש"י (מח, ז): וַאֲנִי בָבְאִי מִפְּדֵן וגו'. ואף על פי שאני מטריח עליך להוליכני להקבר בארץ כנען, ולא כך עשיתי לאמך, שהרי מתה סמוך לבית לחם וכו'. וְאַקְבְּרָהָ שָׁם, ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ, וידעתי שיש בְּלִבְךָ עָלַי, אבל דע לך שעל פי הדיבור קברתיה שם, שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבוזראדן והיו עוברים דרך שם, יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים, שנאמר (ירמ' לא, יד) קול בְּרָמָה נִשְׁמָע וגו', והקב"ה משיבה (שם, טו) יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲלָתְךָ נָאָם ה' וגו' וְשָׁבוּ בָנִים לְגְבוּלָם.

¹¹ נדפס בחידושי תורה תשי"ז (ליל ש"ק ויחי תשי"ט, עמוד שעג ד"ה ואני).

פרעגן דאָך די קשיא, דער זיידע זכרוננו לברכה אין ישמח משה שמועסט אויך דערפון אסאך'ט.

[כי לכאורה הלא מאמר וְאֵנִי בְּבֵאֵי מִפְּדֹן] דעס איז דאָך אַן ענטפער אויף דעם וואָס ער האָט אים געזאָגט וּבְקִרְבָּתִי בְּקִרְבָּתֶם, אַל נָא תִקְרְבֵנִי בְּמִצְרִים, וואָס ער הייסט אַז מ'זאָל אים פִּירן [לאחר הסתלקותו, למערת המכפלה].

און דאָס איז דאָך אַן ענטפער, אַז כּאָטש ער הייסט 'זיך' פִּירן [לארץ ישראל, לא יהיה תרעומת בלב יוסף] פאַרוואָס האָט ער נישט געטון אַזוי פאַר די מוטער.

[ואם כן לכאורה] העט דאָך דאָס גיווען געדאַרפט שטיין 'דאַרטן' [בתחלת הפרשה, כשאמר לו וּבְקִרְבָּתִי בְּקִרְבָּתֶם]. פאַרוואָס דען, וואָס שטייט עס גאַרנישט 'דאַרטן', נאָר אין אַן אַנדערע פרשה.

[שהרי] 'נאָך' דער מימרא [וּנְשָׂאתִי מִמִּצְרַיִם וּבְקִרְבָּתִי בְּקִרְבָּתֶם] איז ער [יוסף] אַהיים געגאַנגען שוין, און נאָכדעם איז געווען^מ וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה, איז ער צוריקגעקומען [ליעקב] מיט די קינדער [מנשה ואפרים], און ער [יעקב] האָט אים געבענטשט די קינדער, [ואמר לו וְעַתָּה] שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לָךְ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְגו' לִי הֵם, די מתנה גיב איך דיר^{מא}. ער האָט אים געבענטשט די קינדער, און 'דערנאָך' האָט ער אים הערשט געזאָגט דעם וְאֵנִי בְּבֵאֵי מִפְּדֹן, [אלץ] אַ תִּירוֹץ אויף דעם וואָס ער הייסט אים פאַר זיין קבורה, ער זאָל אים ברענגן אַרויף [קין ארץ ישראל].

נו וואָס האָט ער עפעס 'געוואָרט' מיט דעם [וְאֵנִי בְּבֵאֵי מִפְּדֹן], ביז דעמאָלטס.

סג

[הקדמה ליישוב קושיא ד']

נאָר וואָס דען. איך האָב נאָכגעזאָגט הוֹשַׁעְנָא רַבָּה^{מב}, נאָכגעזאָגט דעם מדרש. ס'איז אַ מדרש רבה^{מג}, דאָכט זיך מיר [ס'איז] אויף דעם פסוק זאת אָשִׁיב אֶל לְבִי עַל כֵּן אוֹחִיל (איכה ג, כא).

^{לט} עיין בזה בישמח משה בפרשתן [ד"ה ויאמר יעקב אל יוסף] שהקשה קושיא זו ומתרוצו להדיא. וכן יתיישב זה לפי דברי בישמח משה שם [ד"ה ואני בכואי מפדון, וד"ה ויקרא יעקב אל בניו, וד"ה ראובן בכורי אתה] עיי"ש.

^מ וכדכתיב 'וְהִיא אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה' וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ וְגו'.

^{מא} מלשון רש"י (מח, ד): למדני שעתיד אחד משבטי ליחלק, ועתה אותה מתנה אני נותן לך.

^{מב} בדרשת הושענא רבה תשי"ט, (ונדפס בלשון הקודש בקונטרס דברות קודש להושענא רבה).

^{מג} באיכה רבה (י, ג): זאת אָשִׁיב אֶל לְבִי עַל כֵּן אוֹחִיל. רבי אבא בר כהנא בשם רבי יוחנן אמר:

מְשַׁל למה הדבר דומה, למלך שנשא מטרונה וכתב לה כתובה מרובה, ואמר לה כך וכך חופות אני עושה לך, כך וכך ארגונות טובות אני נותן לך. הניח המלך והלך לו למדינת הים, ואחר לשם. נכנסו שכנותיה אצלה, והיו מקניטות אותה ואומרות לה הַנִּיחָךְ המלך והלך לו למדינת הים, ושוב אינו חוזר עליך, והיתה בוכה ומתאנחת. וכיון שננסה לתוך ביתה, פותחת ומוציאה כתובתה וקוראת ורואה בכתובתה "כך וכך חופות אני עושה, כך וכך ארגונות טובות אני נותן לך" מיד היתה מתנחמת. לָמִים בא המלך, אמר לה, בתי אני תמה איך המתנת לי כל אותן השנים. אמרה לו, אדוני המלך אלמלא כתובה מרובה שכתבת ונתת לי כבר אבדוני שכנותי.

כך עובדי כוכבים מונין את ישראל ואומרים להם אלקיכם הסתיר פניו מכם וסילק שכינתו מכם עוד אינו חוזר עליכם, והן בוכין ומתאנחין. וכיון שנכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין בתורה, ומוצאין שכתוב (בחקותי כו, ט-ז) וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם וּפְהִירִיתִי אֹתְכֶם, וְנָתַתִּי מִשְׁנֵי בְּתוֹכְכֶם, וְהִתְלַכְתִּי בְּתוֹכְכֶם, והן מתנחמין.

למחר כשיבא קץ הגאולה אומר להם הקב"ה לישראל, בְּנֵי, אני תמה מכם היאך המתנתם לי כל אותן השנים. והן אומרים לפניו, רבונו של עולם אילולי תורתך שנתת לנו כבר אבדנו האומות.

לכך נאמר "זאת" אָשִׁיב אֶל לְבִי, ואין "זאת" אלא תורה שנאמר (ואתחנן, ד) וְזֹאת הַתּוֹרָה, וכן דוד אמר (תהלים קיט, צב) לִלְבִּי תוֹרָתְךָ שֶׁשְׁשִׁיעִי אֶז אֲבֹדְתִי בְּעֶנְיִי, עַל כֵּן אוֹחִיל וּמִיחִידִים שְׁמוֹ שְׁתֵּי פַעַמִּים בְּיוֹם וְאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד.

סד

במדרש איבה: מִשָּׁל לַמֶּלֶךְ שֶׁעָבַר אֶת הַמַּטְרוֹנוּת לִזְמַן אֶרֶךְ, וְאָמְרוּ לָהּ דְּשׁוּב אִינוּ חֹזֵר אֵלֶיהָ, אֲבָל בְּרֹאוּתָהּ אֶת הַכְּתוּבָה הַגְּדוּלָּה שֶׁכָּתַב לָהּ הַמֶּלֶךְ, לֹא שִׁמְעָה לְדַבְרֵיהֶם רַק הֵאֱמִינָה שֶׁהַמֶּלֶךְ יִחְזוֹר. עַד שֶׁלִּבְסוּף חֹזֵר הַמֶּלֶךְ, וְשָׁאֵל אוֹתָהּ הַאִיךְ הַמְתִּינָה עָלָיו כָּךְ יָמִים וְשָׁנִים, וְהִשִּׁיבָה כִּי רַק ע"י הַהִבְטָחוֹת גְּדוּלוֹת שֶׁהִבְטִיחַ לָהּ, הִתְחַזְּקָה לְהֵאֱמִין שְׁעוֹד יִחְזוֹר אֵלֶיהָ

זָאָגְט דער מדרש אַ משל:

ס'הָאָט אַיינער געגעבן אַ כְּתוּבָה, אַיינער [א מֶלֶךְ] הָאָט חתונה געהאַט מיט אַ מַטְרוֹנִיתא, הָאָט ער געגעבן אַ כְּתוּבָה, הָאָט ער פֿאַרשריבן אַ גרויסע כְּתוּבָה, אַ גרויס פֿאַרמעגן.

דערנאָך הָאָט ער זי איבערגעלאָזט, איבערגעלאָזט לִימִים וְשָׁנִים.
הָאָט איר יעדערער געזאָגט: ער וועט שוין נישט צוריקקומען צו דיר קיינמאַל.
זי הָאָט אָבער גע'טענה'ט: ס'קען נישט זיין! וואָס דען הָאָט ער מיר פֿאַרשריבן אַזאַ גרויסע כְּתוּבָה!

סה

לִימִים, ווען ער איז אַהִיִּים געקומען, הָאָט 'ער' איר אַליין געזאָגט: איך וואונדער מיך אויף דיר "וויאָזוי האָסטו געקענט אַזוי לאַנג וואַרטן אויף מיר? וויאָזוי האָסטו עס אויסגעהאַלטן?"
הָאָט זי אים געענטפֿערט: טאַקע אָמֶת, איך העט טאַקע נישט גיווען אויסגעהאַלטן, נאָר די "כְּתוּבָה" הָאָט מיך דערהאַלטן!
איך האָב געזען אין די כְּתוּבָה 'וואָס' דו האָסט מיר פֿאַרשריבן, 'דעס' הָאָט מיך דערהאַלטן!

סו

וְהַנֶּמְשָׁל הוּא, דַּבַּעַת הַגְּאוּלָּה יִפְלִיא הַקֶּב"ה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיחַמָּה עֲלֵיהֶם הַאִיךְ הַמְתִּינוּ עָלָיו כָּךְ יָמִים וְשָׁנִים בְּתוֹךְ אֶרֶץ הַגְּלוּת, וְלֹא עֻזָּב אֲמוֹנָתָם בְּהַגְּאוּלָּה שְׁלִימָה. וַיִּשְׁבּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הִתְחַזְּקוּ בּוֹמֵן גְּלוּת ע"י מַה שֶּׁהָיוּ קוֹרִין בְּתוֹרָה וּמוֹצֵאִין כָּתַב בַּהּ כָּל הַיְּעוּדִים וְהַבְטָחוֹת שֶׁהִבְטִיחַ הַקֶּב"ה לְיִשְׂרָאֵל לַעֲתִיד לֵבֵא

אַזוי איז אויכעט - זָאָגְט ער [במדרש] - דָּאָס מִשָּׁל (פֿירוש: נמשל):

ווען ס'וועט זיין די גאולה.

דער בורא כל עולמים אַליין וועט זאָגן: ער וואונדערט זיך "וויאָזוי האָב מיר דאָס אויסגעהאַלטן אַזוי לאַנג! וויאָזוי האָב מיר זיך דערהאַלטן און געוואַרט אַזוי לאַנג!"

סז

נאָר דער תִּירוֹץ וועט זיין: די "הייליגע תּוֹרָה" וואָס דו האָסט אונז געגעבן!
מ'הָאָב מיר געזען וואָס דאָרט איז פֿאַרשריבן! וואָס מ'הָאָט אונז אָנגעשריבן 'וואָס' ס'וועט זיין, וואָס אידן וועלן זוכה זיין [לעתיד לבא]!
דעס הָאָט אונז דערהאַלטן^{מ"ד}!

[ווייל פֿון דעם] זעה מיר דאָך אַז ס'וועט 'דאָך' זיין, ס'מוז דאָך זיין!

אַז מ'זעט אין די הייליגע תּוֹרָה, דאָס מוז דאָך זיין!

^{מ"ד} וכמבואר בזהר הקדוש (תשא דף קפח): זמין קודשא בריך הוא למעבד לישראל כל אינון טבאן דקאמר על ידי נביאי קשוט, וישראל סבלו עליהון כמה בישין בגלותהון, ואלמלא כל אינון טבאן דקא מחכאן וחמאן כתיבין באורייתא, לא הוּי יכלין למיקם ולמסכל גלותא. אבל אזלין לבי מדרשות, פתחין ספרין, וחמאן כל אינון טבאן דקא מחכאן, וחמאן כתיבין באורייתא דאבטח לון קודשא בריך הוא עלייהו, ומתנחמין בגלותהון.

סח

אוי ! אבער חלילה אז מ'איז בועט אין די תורה, איז נישטא גארנישט.

(המשך ההקדמה ליישוב קושיא ב-ג-ד]. באות פה)

סט

קען זיין דאס איז דער פשט [אין] דעס וואס ס'שטייט וְהִפְלֵא ה' אֶת מִכְתָּךְ, ודרשו זו מיתת צדיקים].

ע

וכהיום יכולין להבין גודל הרבותא בכח המעצור של ישראל שהמתינו כל כך ימים ושנים באורך הגלות, ולא לקחו חירות לעצמם כמו שעושין הרשעים כהיום. אשר זהו הכח והזכות להגאולה, וכמו שאמרו במדרש רבזכות "נטרונא" יאלו ממלכות אדום

לאמיר'זשע זען [בהסבר משל הנזכר].

אין אמת'ן אריין, דאס זעט מען דאך די רבנותא [דערפון] 'היינט', אז מ'האט א פח המעצור, מ'ווארט [אויף די גאולה, ואין לוקחין חירות לעצמם בידים]. (ההמשך באות עב)

עא

- וויאזוי זעט מען אויס חלילה אז מ'וויל נישט ווארטן, און מ'נעמט חלילה טייל אין די וואס זיי נעמען זיך אליין [חירות וממשלה. וואס] ס'איז אקעגן רצון הבורא ברוך הוא ! קעגן די תורה הקדושה ! חלילה אן די תורה הקדושה ! אוי ווי ! וויאזוי זעט מען אויס ! דאס מינדעסטע - לא מניה ולא מקצתיה - אז מ'נעמט חלילה טייל אין דעם, און מ'ווארט נישט [אויף ישועת ה'] .

עב

[על כל פנים] דאס איז דער כח [והזכות]. אזוי ווי איך האב נאכגעזאגט^{מב}, ס'שטייט דאך אין מדרש^{מו}, אז אין דעם זכות [פון ווארטן] וועלן אידן אויסגעלייזט ווערן. ס'שטייט דאך ארויס אזוי, נטרונא, אין דעם זכות וואס מ'ווארט.

עג

ביאור המדרש: הפלאה זו מיתת צדיקים

ועל פי זה יבואר מאמר המדרש: וְהִפְלֵא ה' אֶת מִכְתָּךְ, הפלאה זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חקמת חקמיו, הוי אומר זו מיתת הצדיקים

קאן זיין דאס איז דער פשט [אין דעם וואס ס'שטייט] וְהִפְלֵא ה' אֶת מִכְתָּךְ (תבוא כח, נט), [ואמרו במדרש]^{מב} וואס איז טייטש "וְהִפְלֵא", הפלאה זו איני יודע מה היא, וואס איז די

^{מב} בדרשת הושענא רבה תשי"ט הנזכר.

^{מו} בילקוט שמעוני (בא, רמז קצא) : מי פורע לכם ממלכות הרביעית [גלות אדום], "נטרונא", כדכתיב (בא יכ, ו) וְהָיָה לָכֶם "למשמרת", אל תאכלו ממנו נא (שם, ט), לא תבעיניה מהבהבא. ופירש הוית רענן : נטרונא. פירוש שצריכים אתם לשמור ולהמתין : לא תבעוניה מהבהבא. פי' אל תבקשו לאכול אותם בהבהב, כלומר שאינו צלוי כל צרכו, כלומר בעוד שלא נתמלא סאתם :

^{מב} הוא מאמר חז"ל המובא בספרים, ולא ידוע מקורו המדויק. אבל קרוב לזה איתא במדרש (איכה רבתי א, לו) ובגמרא שבת (קלח:). ויעיין במאמר הנדפס בסוף ספר חידושי תורה תשנ"ז (מהדורת תשס"ז) שרבינו עצמו שאל את כותבי התורה אם מצאו המקור לזה, והם אמרו שמצאו כן ביערות דבש (ח"א דרוש ד'). ולשון רבינו בזה (כאן ובשאר מקומות) הוא כלשון המובא בבני יששכר (תשרי ו, ד) וז"ל : וְהִפְלֵא ה' אֶת מִכְתָּךְ וגו', הפלאה זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חקמת חקמיו, הוי אומר זו מיתת הצדיקים, עכ"ל.

ועיין בדברי יואל ליום כיפור (אות יט) משנת תרצ"ד שמביא דברי הבני יששכר שם באורך.

הַפְּלָאָה. כשהוא אומר (ישעי' כט, יד) וְאֶבְדָּה חֲכָמַת חֲכָמָיו וּבִינַת נַבְנָיו תִּסָּתֵר, [הוי אומר] הַפְּלָאָה זו, זו מיתת צדיקים, די 'הַפְּלָאָה' דעס איז מיתת צדיקים.

עד

וויס להבין תירוצו של המדרש דההפלאה שבפסוק קאי על מיתת צדיקים, דלכאורה עדיין לא מובן למה נקרא מיתת צדיקים בשם "הפלאה" דייקא, ואיזה חמיהה והתפלאות יש בזה

לכאורה פֶּאֶרְוּוֹאָס איז דאָס עפּעס אַ הַפְּלָאָה, [הענין של מיתת צדיקים].

אַז ס'איז [לאחר כל התוכחות ומכות שבפסוק, עדיין מקשה המדרש] הַפְּלָאָה זו איני יודע מהו, [כאַטש] ס'איז דאָ אַזויפיל מכות [שבכל התוכחה דפרשת כי תבוא, אם כן מהו התירוצו זו מיתת צדיקים], וואָס איז די הַפְּלָאָה [שבמיתת צדיקים], דאָס איז [לכאורה] נאָך אַלץ נישט קיין הַפְּלָאָה, פֶּאֶרְוּוֹאָס הייסט דאָס לשון "הַפְּלָאָה", [עד שהכתוב אומר על זה] "וְהַפְּלָאָה", לשון פֶּלָא, צום "וואונדערן".

עה

אבל יבואר זה לפי דברי המדרש איכה הנזכר, שלעתיד בעת הגאולה כביכול יתמה הקב"ה על ישראל האיד החזיקו עצמם בהאמונה זה שנים רבות בתוך אורך הגלות

נאָר וואָס'זשע דען, טאַקע לויט דעם מדרש [איכה דלעיל], איז דאָס דער פֶּשֶׁט [בפסוק וְהַפְּלָאָה, ובהתירוצו של זו מיתת צדיקים].

ווייל לעתיד שטייט דאָך [במדרש איכה הנזכר] אַז דער בורא כל עולמים אַליין וועט זיך "וואונדערן", וואונדערן וויאזוי האָט מען אויסגעהאַלטן די גרויסע מַכּוֹת, וויאזוי האָט מען אויסגעהאַלטן דעם שְׁפִּלוֹת. מ'האָט זיך 'דערהאַלטן'.

עו

- אַזוי ווי ס'איז [באמת א פֶּלָא היינט], אַז א איד וואָס מ'האַלט זיך 'דאָך' נאָך אין די תורה הקדושה און אין דער אמונה, און מ'זיצט און מ'ווארט אויף יְשׁוּעַת ה', און מ'ווערט נישט בְּטֵל פֶּאָר די אַלע [כתות, און פֶּאָר] דעם געוואלדטיגע כְּפִירָה מיט מִינּוּת וואָס ס'איז שוֹלֵט אויף דער וועלט.

אַז דער בורא עולם זאָל העלפֿן בְּרַחֲמָיו הַמְּרֻבִּים, [אַז] מ'זאָל [טאַקע] חלילה נישט 'געכאַפּט' ווערן, מ'זאָל נישט 'מיטגעריסן' ווערן מיט דער וועלט. -

עז

ועל זה הקשו במדרש "הַפְּלָאָה" זו איני יודע מהו, דלמה יהיה בזה פֶּלָא כשישראל מחזיקים בהאמונה, והלא האמונה הוא מקושר בלב ישראל במבע, ולמה יהיה בזה פֶּלָא

איבערדעם, אַז דער בורא כל עולמים וועט זיך "וואונדערן" [אין יכולנו להתקיים באורך הגלות, על זה מקשה במדרש השני, "הַפְּלָאָה" זו איני יודע מהו, כן] לכאורה וואָס דאָרף מען זיך "וואונדערן".

וואָס איז עפּעס אַ "וואונדער" אַז מ'גלייבט אין באַשעפּער !
וואָס דען ברויך טון א איד ? ! די אַמוּנָה איז דאָך מְקוּשֶׁר בְּלֵב !
וואָס איז אַ "וואונדער" וואָס מ'האָט געוואַרט.

עח

ועל זה תירצו כי "הַפְּלָאָה" זו "מיתת צדיקים", דאין הכי נמי בזמן שהצדיקים היו בעולם לא היה בזה פֶּלָא להתחזק עצמו בתורה ובאמונה, אבל כשאין עוד צדיקים, אז הוא קשה מאוד להתחזק מעמד, והוא באמת פֶּלָא אך שישאל מתקיימין בתורה ובאמונה

נאָר דאָס "וואונדער" איז, [זו "מיתת צדיקים"].

ווען ס'העט געווען די צדיקים וואָס זענען געווען בעולם, די האָבן מִחֲזֵק געווען די אַמוֹנָה, זיי האָבן מִחֲזֵק געווען דאָס יְרֵאת שְׁמַיִם אין די אידישע הערצער, זיי האָבן מִדְּבַק געווען אידישע נפשות צום בורא כל עולמים, [נאמילא כשהצדיקים היו בעולם] איז נישט געווען קיין חידוש אַז מ'האַט געגלייבט ! און מ'האַט געוואָרט !

[כי באמת] וואָס איז דאָס חידוש ? !

'אַזוי' ברויך דאָך צו זיין אַ איד !

עט

[נאָר] דער "פֿלאַ" איז, אַז ס'איז נישטאָ קיין צדיקים !

בעווננו הרבים זו "מיתת צדיקים" !

ס'איז נישטאָ ווער ס'זאָל אונז לערנען ! נישטאָ ווער זאָל עפענען די אויגן !

ווער זאָל אונז דערלייכטן די אויגן !

אוי ! מ'ליגט אין חשכות ואפֿילה ! אין מי יגִדֵּר גִּדְר וּמִי יַעֲמֹד בַּפֶּרֶץ !

אוי וויי ! ס'איז נישטאָ זיך מיט 'וועמען' אַנצוכאַפֿן !

זו "מיתת צדיקים" !

איז טאַקע אַ גרויס "וואונדער" אַז מ'דערהאַלט זיך דאָך.

פ

והמדרש מעמיד זה על הפסוק וְהָפֵלָא ה' אֶת מִכְתָּד, שוה מתפרש כי הקב"ה יפלא ויתמיה על אמונתם וכמהונם של ישראל אף בזמן המכות שבגלות

איבערדעם דאָס זאָגט דער מדרש, דעם זאָגן חכמינו ז"ל אויף דעם פסוק וְהָפֵלָא ה' אֶת מִכְתָּד, [דהפסוק מתפרש כי] דער בורא כל עולמים אַליין וועט דאָס באַוואונדערן.

(המשך ביאור המדרש, באות פג)

פא

והגם שבאמת אצל הקב"ה אין זה שום פֿלאַ, כי הוא יודע שהכל הוא רק בעזרתו יתברך, ואין זה מצד דרך הטבע הגם ס'איז אַמֶּת, ביים בורא כל עולמים - ווי איך האָב געזאָגט^{פג} - ביים בורא כל עולמים איז עס נישט קיין וואונדער.

[ווייל] דער בורא כל עולמים ווייסט דאָך אַז דאָס איז 'זיין' כח !

'נאָר' סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא !

דער בורא עולם העלפט אונז !

אַז מ'איז נאָך אַ שטיקל איד ! מ'קומט אין בית המִדְרָש, און מ'זאָגט קריאת

שְׁמַע ! איז עס 'נאָר' סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא ! נישט קיין דֶּרֶךְ הַטֵּבָע !

[לויט] אונזערע כוחות, אַז מ'איז 'דאָך' אַ איד !

דער בורא כל עולמים ווייסט אַז דאָס איז 'זיין' כח.

[וואס כן באמת אין זה תמיהה בעינינו].

פב

אבל הכוונה, שהקב"ה יעשה עצמו כמתמיה על זה, כדי להגדיל שכון של ישראל. וכמו שפירשו בכוונת הכתוב אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא, על פי דברי הר"ף בעין יעקב בביאור הגמרא דאף הקב"ה תמה עמהם ואומר גם נִסְּ בְּעֵינֵי יִפְלֵא

נאָר ס'שטייט דאָך [ויאל ב, כו] [וְהִלָּלְתָם אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֵיכֶם] אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא,

[שהקב"ה עושה עצמו כאילו הוא מפליא על כח הצדיקים שנצחו את היצר הרע, והטעם כדי שלא יבשו עמי לעולם, שלא יהא להם נהמא דכסופא^{מט}].

ווי דער רי"ף זאגט אין עין יעקב^י, אז דאס איז א חסד הבורא וואס ער זאגט גם בעיני יפלא (זכרי' ח, ו)¹. כדי מגדיל צו זיין דעם שׁכר פון אידן, דעמאלטס 'ווייזט מען' [כאילו] ס'איז א פלא.

פג

אבל עדיין קשה למה יהיה כלל "פלא" בזה שבני ישראל נשארו בהאמונה, וזה שאמרו על הפסוק והפלא ה', "הפלאה" זו איני יודע מהו

אבער פונדעסטוועגן [קשה על אומרו] והפלא ה'.

וואס איז 'דאך' די "פלא", אז מ'האלט זיך אין באשעפער און מ'ווארט. מ'ווייסט [אז] מ'האמיר די הייליגע תורה, און מ'גלייבט. וואס איז די 'פלא'.

זאגט ער [במדרש], והפלא ה', "הפלאה" זו איני יודע מהו, וואס איז דאס "וואונדער".

וואס איז דאס "וואונדער" אז מ'איז א איד און מ'גלייבט, און מ'ווארט אויף ישועת ה'.

פד

ופירושו כי "הפלאה" זו מיתת צדיקים, דעל ידי זה הוא שפיר הפלא ופלא על קיומן של בני ישראל והתחזקם בהאמונה הק'

זאגט אונז [דער מדרש] די הייליגע חכמים:

דאס "וואונדער" איז, זו "מיתת צדיקים".

[אז] בעונינו הרבים, די "צדיקים" זענען בעולם העליון!

המה הלכו למנוחות, ואותנו עזבו לאנחות!

איבערדעם איז דאס אן "הפלאה"!

[ועל זה נאמר] והפלא ה' את מפתך! [שגם הקב"ה כביכול יפלא זה לעתיד, ויאמר גם בעיני יפלא].

[כי ע"י המיתת צדיקים] דורכדעם איז עס א "הפלא ופלא"^{נא} אז מ'דערהאלט זיך

נאך.

^{מט} כן הביא הישגות משה בתפלה למשה (תהלים יג, ו), והייטב לב (פרשת בראשית ופרשת וירא, וייטב פנים שבת שובה אות ח, ושבעות אות כה) שיש מפרשים כן בדברי הכתוב אשר עשה להפליא, על פי דברי הרי"ף בעין יעקב דלהלן.

^{נא} בגמרא סוכה (נב): לעתיד לבא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים, צדיקים נדמה להם כהר גבוה ורשעים נדמה להם כחוט השערה, הללו בוכין והללו בוכין, צדיקים בוכין ואומרים היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה, ורשעים בוכין ואומרים היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה. ואף הקדוש ברוך הוא תמה עמם, שנאמר (זכרי' ח, ו) כה אמר ה' צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא.

וכתב שם הרי"ף על עין יעקב (שם ד"ה בשלמא): ומה שהצדיקים בוכים, הוא לפי שחושבים הם כיון שצופה רשע לצדיק זה יצה"ר שמבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו, אלא שהקב"ה לא יעזבנו בידו של יצה"ר, מתוך זה חושב צדיק שלא יהיה לו שכר על מה שנצחו ליצה"ר, כי הנצחון הוא להקב"ה שלא עזבו בידו, ויותר שכרו בעולם הבא, ולכך הצדיקים בוכים. וגם הקב"ה תמה עמם, להורות שהם כבחים נצחיהו מבלי עזרתו, כי הקב"ה רב חסד, ואע"פ שלה' הישועה וממנו הכל לנצחו, מעלה עליו הקב"ה 'כאילו' הצדיקים נצחו ואני תמה איך יכלו לנצחו, כדי להעלות לו שכרו של צדיק בשלימות. וזה שאמר הכתוב כי יפלא בעיני העם הזה גם בעיני יפלא, כדי לתת להם שכרם משלם.

פה

[עוד הקדמה לישוב קושיא ד]

בביאור הפסוק ומולדתך אשר הולדת אחריהם

לכאורה קשה מאוד על פסוק זה, דהלא לבסוף לא מצינו שהיה ליוסף עוד תולדות

מיט דעם קאן זיין [מה שאיחר יעקב מלומר המאמר "ואני בכאי מפדן"].

[ונקדים דהנה] דאָס האָב איך שוין אַמאַל געזאָגט¹, [לבאר] דעס וואָס ער האָט געזאָגט ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם. [דלכאורה] פרעגן זיי דאָך אַלע, ס'איז דאָך פֿלאַי פֿלאַאות [מה שאמר כן], ווייל לעולם יוסף הצדיק האָט דאָך נישט געהאַט [שפּעטער] קיין אַנדערע קינדער.

פו

ונדחקו הראשונים בישב קושיא זו, דיש מפרשים שנאמר על הספק באם יהיו לו עוד בנים. אבל זה תמוה מאוד, שיהיה פסוק בתורה שלא נתקיימה לבסוף.

טייל זאָגן פֿשט, - אין די ראשונים איז דאָ [פֿשט־ס], דער אבן עזרא און דער רמב"ן², אַלע ראשונים³ פֿלאָגן זיך דערויף, - טייל זאָגן⁴ ער האָט עס געזאָגט אויף ספק, טאַמער וועסטו האָבן.

[אַבער] ס'איז דאָך אַ פֿלאַ, די תורה הקדושה זאָל זאָגן אַ גאַנצן פסוק [על זה, והלא] ס'איז דאָך קמי שמיא גליא אַז ס'וועט נישט זיין, ער האָט דאָך 'נישט' געהאַט [שפּעטער נאָך קינדער, ואם כן] וואָס האָט מען אַריינגעשטעלט אַזא גאַנצן פסוק אין די תורה ווען דער בורא עולם האָט געוואוסט אַז ס'וועט נישט זיין.

פז

ויש מפרשים כי אכן היו לו עוד בנים, רק שלא נזכרו שמותם בתורה. אבל שאר ראשונים לא רצו לפרש כן, כי מסתבר בדאם היה לו עוד בנים, היה לו להפסוק להזכירם בשמותם, כמו שנזכרו שמות כל הבנים של שאר השבטים טייל זאָגן אַז ער האָט יא געהאַט [נאָך] קינדער, נאָר מ'איז זיי נישט מזכיר, דער אבן עזרא⁵ [זאָגט אַזוי] - [ווי] כ'האָב דאָס פאַריגע מאָל געזאָגט⁶, - אַז ס'איז נישט געמאַלדן [שמותם בתורה].

¹ וכלשון הפסוק (ישעי' כט, יד) המובא במדרש הנזכר: לכן הגני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא", ואבדה חקמת חקמי ובינת נבניו תסתתר.

² בס"ג ויחי תשי"ז, ויחי תשי"ז. ועיין מזה גם בס"ג ויחי תשכ"ג, ויחי תשכ"ח.

³ דברי האבן עזרא ורמב"ן, הובא להלן בהערה נו.

⁴ עיין רשב"ם ורד"ק וחזקוני וספורנו.

⁵ ברש"י (מח, ו) כתב: 'אם' תוליד עוד, לא יהיו במנין פני, אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים, ולא יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה וכו'.

⁶ באבן עזרא (מח, ד): והמפרש שאמר ומולדתך על בני מכיר שילדו על ברכי יוסף, לא ישרו בעיני דבריו, כי מה טעם על שם אחיהם. ואם יטעון טוען כי לא מצאנו ליוסף בנים אחרים, גם זו איננה טענה, כי יתכן שהיו, ובעבור שירשו עם אחיהם לא הזכירם הכתוב. ורבים כאלה.

וכן כתב הרמב"ן להלן בפסוק ויקרא את יוסף ויאמר (מח, טו) וז"ל: הטעם, כי לברך את יוסף, באהבתו אותו בך את בניו, ויגיד כי לא היה ליוסף זרע אחר, והיתה כל ברכתו בברכת אלה הנערים. או שיקראו שאר בניו על שם אחיהם, ומבשרתם יבורכו גם הם. והוא הנכון בעיני, כי הנביא אומר ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו, ודברו לא יהיה לריק, אבל הוליד אחרי כן בנים, כדעת אונקלוס שאמר ובנין 'תוליד' בתריהון. ויהיה אשר 'הולדת', עבר במקום עתיד, כמו אשר 'לקחת' מיד האמרי (מח, כב), ורבים מלבדו.

כי על דרך הפשט ראה שכבר היו לו בנים שהוליד אחרי בואו אליו מצרימה ממה שהוצרך להאריך, ולא אמר ועתה שני בניך הנולדים לך אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, ומולדתך אשר 'תוליד' לך יהיו. וזה טעם מה שאמר (מקץ מא, ג) וליוסף יולד שני בנים 'בטרם תבא שנת הרעב', כי אחרי הרעב נולדו לו עוד בנים אחרים, והכתוב לא יזכיר אותם, כי אין בהם צורך.

איז אויך דא צווישן די ראשונים אסאך וואס זיי ווענדן עס שטארק אָפּ. ווי קען זיין [שלא יזכיר שמות], מ'האט מזכיר געווען אלע שבטים, יעדן מיט זיינע אלע משפחות, [און] פונקט די קינדער פון יוסף הצדיק [נישט]¹¹. זאל זיין [שנקראו] על שם אחיהם [ולא היו שבת בפני עצמם, אבער] מ'האט געדארפט על כל פנים 'מזכיר' זיין [שמות].

פח

דער ישמח משה זאגט דא א פֿשט בדרך דרוש, זאגט ער א דבר נפלא¹² בדרך דרוש.

פט

אמנם כבר אמרתי בישוב הענין על פי פשוטו, דפסוק זה נאמר על שם העתיד, וכמו שמצינו כמה פסוקים כאלה שלא יתקיימו רק לעתיד לבא

נאָר על פי פֿשוטן של דברים האב איך שוין אמאל געזאגט¹³. איך מיינ [בביאור פסוק זהסא, ווייל] זייער אסאך פסוקים זענען געשריבן על שם 'העתיד' [היינו על 'לעתיד לבא' אחר ביאת המשיח]. אלע ברכות וואס שטייען אין די תורה זענען דאך [על לעתיד לבא].

צ

[ווי] דער רמב"ם זאגט דאך¹⁴, פון וואָנעט איז דאָס געדרינגען [אמונת ביאת המשיח], פאָרוואָס אָז מ'איז כופר אין ביאת המשיח איז מען אַ כופר בתורת משה. ווייל אין די תורה הקדושה שטייט דאך די אלע נחמות, וְהִיטְבָּךְ וְהִרְבָּךְ מְאֹדִּיךְ (נצבים ל, ה), און דאָס איז נאָכנישט געווען, מוז זיין אַז ס'וועט נאָך זיין ביאת המשיח, וועט עס זיין 'שפעטער'. [ועכ"פּ נמצא דכל אלו הפסוקים יתקיימו רק לעתיד לבא].

צא

[און] ווי דער רמב"ן זאגט כמה פעמים¹⁵, די אלע ברכות [שבתורה] – זאגט ער¹⁶ – זענען לא היו ולא נבראו, אבל יהיו. אלעס וועט הערשט זיין אחר ביאת המשיח.

¹¹ בס"ג ויחי תשי"ז (וכבר היה נדפס אז הקונטרסים של חידושי תורה תשי"ז).

¹² עיין בפירוש האברבנאל (ריש פרשתן בשאלה הו') וז"ל: ואין לקבל דברי הרמב"ן שהיו ליוסף בנים אחרים ולא זכרם הכתוב, כי יותר היה ראוי שייזכרם ממה שלא זכרם, וזכר (פינחס כו, מו) וְשֵׁם בֶּת אֶשֶׁר שָׂרָח, או ער ואונן בבני יהודה.

¹³ וכמו שסיים שם ישמח משה בלשונו: והבן כי כי הוא פירוש 'נפלא' בס"ד.

¹⁴ עיין לעיל בהערה נב.

¹⁵ ולשון רבינו כאן מקביל ללשון רבינו לקמן ריש אות צד.

¹⁶ ברמב"ם (מלכים יא, א): המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל וכו'. וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו, שנאמר (נצבים ל, ג-ה) וְשֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשֵׁם יְהוָה גְּדֻלָּתְךָ בְּקֶצֶף הַשָּׁמַיִם וגו' וְהִבְיָאָה ה', ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים.

אף בפרשת בלעם נאמר, ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל באחרונה וכו'.

¹⁷ ברמב"ן בחקותי (כו, יב): ודע כי לא השיגו ישראל מעולם לברכות האלה בשלמותן, לא הרבים ולא היחידים מהם, שלא עלתה זכותם לכך וכו'. ועל כן תמצא לרבותינו ז"ל שזיכורו בפסוקים האלה לעתיד לבוא, מלמד שתניגם מישאל עתיד להיות מושיע וכו' (תורת הכהנים בחקותי ב, ב), עתיד הקב"ה לטילל עם הצדיקים לעתיד לבוא (שם ג, א), כי לא נתקיים, אבל יתקיים עמנו בזמן השלימות.

צב

'אָן אַ שיעור' פסוקים, זענען הבטחות אויף שפעטער [לעתיד לבא].

צג

וגם לעתיד לבא יולידו עוד בנים כמבואר בגמרא, ובפרט אותן הי"ב בנים שהיה ראוי יוסף להעמיד, בודאי יזכה להעמיד בנים אלו לעתיד לבא

[והנה] אויף שפעטער נאך תחיית המתים, שטייט דאך (שבת ל:) עתידה אשה שתלד בכל יום.

איבערהויפט יוסף הצדיק, [וואָס] ער איז ראוי געווען ס'זאל אַרויסגיין פון אים י"ב שבטים, נאך ס'שטייט (סוטה לו:) ווייל ס'איז געוועזן ויפּאָז ורעי ידיו (מט, כד). על כל פנים דעס וואָס ער איז ראוי געוועזן, וועט עס אַודאי אַמאָל זיין, ס'וועט פאַרראַכטן ווערן די אַלע פגמים, און לעתיד וועט דאָס זיין.

צד

השבטים הקדושים הם יעמדו לתחיה מיד בביאת המשיח, בזמן תחיה הראשונה של הצדיקים. ואז יעמוד יוסף ויוליד עוד בנים, אבל לא יהיו נחשבים במנין השבטים להוסיף על מספר י"ב שבטים, רק יהיו נכללים בתוך שבט אפרים ומנשה, ועליהם זה נאמר כאן הפסוק וּמִלִּדְתָּהּ אִשָּׁר הוֹלִדְתָּ אַחֲרֵיהֶם וגו' על שם אֲחֵיהֶם יִקְרָאוּ כְּנִחְלָתָם איבערדעם מיין איך, אַז דער פסוק [ומולדתך אשר הולדת אחריהם] איז אינגאנצן על שם העתיד.

די הייליגע שבטים, די קדושים, וועלן דאך תיכף אויפשטיין ביי תחיית המתים. ס'שטייט דאך אַזוי, דער יפה תואר¹⁰ איז מאריך אין דעם, [אז] ס'איז דא ראשונים אַסאַך, וואָס זאָגן אַז ס'איז דא צוויי ערליי תחיית המתים. [פון] דאָס רוב [מפרשים] זעט אַזוי אַרײַס¹¹.

איינס וועט זיין תחיית המתים כללי, דאָס וועט זיין שפעטער. אָבער די גרויסע צדיקים וועלן אויפשטיין 'תיכף' ביי ימות המשיח, און זיי וועלן מיטעסן [די] שנייא דמשיח.

וברמב"ן האזינו (לב, מ): והנה השירה הזאת אשר היא בנו לַעֲד אמת ונאמן, תגיד בביאור כל המוצאות אותנו וכו'. ואמרה השירה, כי בסוף ישיב נקם לצריו ולמשנאיו ישלם וכו'. וזה דבר ברור כי על הגאולה העתידה יבטיח, כי בבנין בית שני לא הרנינו גוים עמו, רק לעגו עליהם (נחמיה ג, לו) מִה הִיהוּדִים הָאֲמֻלִּים עֲשִׂים, והיו גדוליהם עבדים בהיכל מלך בבל וכולם משועבדים לו, ובימים ההם לא השיב נקם לצריו ולא כפר אדמתו עמו.

והנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה, רק היא שטר עדות שנעשה הרעות ונוכל, ושהוא יתברך יעשה בנו בתוכחות חימה, אבל לא ישבית זכרנו, וישוב ויתנחם ויפרע מן האויבים בחרבו הקשה והגדולה והחזקה, ויכפר על חטאתינו למען שמו. אם כן השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה העתידה על כרחן של מינין. וכך הזכירו בספרי (האזינו, מג), גדולה שירה זו שיש בה עכשיו ויש בה לשעבר ויש בה לעתיד לבוא, ויש בה בעולם הזה ויש בה לעולם הבא, ולזה רמז הכתוב שאמר (האזינו שם, מד) וַיָּבֹא מֶשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת כָּל דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנוֹ הָעָם, הזכיר "כל", להגיד שהיא כוללת כל העתידות למו, ואם היא קטנה בדבור, כי ביאר להם עניניה הרבים. ואילו היתה השירה הזאת מכתב אחד מן החזוים ככוכבים שהגיד מראשית אחרית כן, היה ראוי להאמין בה מפני שנתקיימו כל דבריה עד הנה לא נפל דבר אחד, ואף כי אנחנו נאמין ונצפה בכל לב לדברי האלקים מפי נביאו הנאמן בכל ביתו, אשר לא היה לפניו ואחריו כמוהו עליו השלום.

¹⁰ כן כתב ברמב"ן פרשת נצבים (ל, א): וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. כבר הזכרתי (בחקותי כו, טז) כי הפרשה הזאת 'עתידה', כי כל עניניה לא היו ולא נבראו, אבל הם עתידין להיות.

¹¹ כן מבאר באורך היפה תואר (על בראשית רבה כו, ג), וכן כתב בשו"ת רדב"ז (ח"א סימן תרמד), כי שני תחיות יש, הצדיקים הגדולים יעמדו תיכף בביאת המשיח, אבל תחיית המתים הכללי יהיה אחר כך בזמן אחר.

¹² עיין באורך בדברי רבינו ביואל משה (ג, א), ובשו"ת דברי יואל (סימן פה, אות יד), ובדברי יואל (וארא עמוד קצו, בא עמוד חצר, בחקותי עמוד תלב, שלח עמוד שצה).

ממילא וועלן זיי [השכטים הקדושים] נאך מולידים בנין זיין, ווי די גמרא זאגט דאך עתידה אשה שתלד בכל יום, גאָר אַזוי ווייט.

ממילא איז דאָס, נאך ביאת המשיח וועט דאָס נאָכקומען, דער פסוק איז על שם העתיד, ומולדתך אֲשֶׁר הולדת אחריהם.

צה

ומה שאמר בלשון עבר ומולדתך אֲשֶׁר הולדתך, זהו משום שיוסף בעדקתו כבר זכה או לכל זה, להעמיד י"ב בנים, וכבר סיגל כח הלידה לזה

איבערדעם, [איי וואָס ער זאָגט] הולדת לשון עבר, ווייל [כל מה שיזכר לעתיד] דאָס איז גורם די מעשים וואָס מ'טוט 'היצטערט', דעם איז גורם דעם כח הלידה וואָס שפעטער וועט זיין, וואָס דאָס וועט זיין ווען דער בורא כל עולמים וועט העלפן נאך ביאת המשיח, דער שחר.

צו

אויף דעם [על העתיד] גייט עס אַרויף [דער פסוק].

איז דאָס אַן הבטחה אויף לעתיד, אַז ס'וועט זיין תחיית המתים, [און] ער וועט נאך מוליד זיין בנין ובני בנין. איז דאָס אויף שפעטער, דער ומולדתך אֲשֶׁר הולדת אחריהם לך יהיו.

צז

ומה שאמר על שם אחיהם יקראו "בנחלתם", לא קאי על חלוקת הארץ שבימי יהושע בן נון, רק על חלוקת הארץ דלעתיד לבא, שגם אז יהיה חלוקת הארץ וכמבואר בגמרא

און דעמאָלטס וועט אויך זיין חלוקת הארץ, אַזוי ווי ס'שטייט דאך אין די גמרא¹⁰ [אז] 'אצינד' האָט מען צוטיילט אויף י"ב [חלקים, לי"ב שבטים], און 'דעמאָלטס' וועט מען צוטיילן אויף י"ג [חלקים, ווייל] דער נשיא, דער מלך המשיח, וועט האָבן איין חלק.

[וממילא גם לעתיד] וועט זיין חלוקת הארץ, און די אַלע ענינים וואָס זענען געווען פריער [בימי יהושע] ביים חילוק הָאָרֶץ, די אַלע ענינים וועלן זיין [אויך] נאך ביאת המשיח. [ועל זה קאי מה שמסיים כאן הכתוב על שם אחיהם יקראו "בנחלתם"].

צח

ומה שלא נזכר שמותם בתורה, לפי שערדין לא נולדו קודם מתן תורה

איבערדעם איז דער פסוק ומולדתך אֲשֶׁר הולדת אחריהם, [מיינט] די וואָס ער וועט האָבן שפעטער.

איז טאַקע אָמת [אז] ער וועט נאך האָבן.

איי ס'שטייט נישט [נזכר שמותם בתורה]? ווייל ס'איז נאָכנישט געווען. דער פסוק איז אויך אויף שפעטער, אויף נאך ביאת המשיח.

¹⁰ בגמרא בבא בתרא (קכב.): ועוד תניא, עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלושה עשר שבטים, שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים, ולא נתחלקה אלא בכסף שנאמר וכו', ולא נתחלקה אלא באזורים ותומים שנאמר וכו'. ולא כחלוקה של עולם הזה חלוקה של עולם הבא, העולם הזה אדם יש לו שדה לבן, אין לו שדה פרדס, שדה פרדס, אין לו שדה לבן, לעולם הבא אין לך כל אחד ואחד שאין לו בהר ובשפלה ובעמק שנאמר (יחזקאל מח, לא) שער ראובן אָחָד, שער יהודה אָחָד, שער לוי אָחָד. הקדוש ברוך הוא מחלק להן בעצמו, שנאמר (שם, כט) וְאֶלֶּה מַחְלָקוֹתֵם נֹאֵם ה'.

צט

והיוצא מזה, כי בהפסוק וּמִלִּדְהָ אֲשֶׁר הוֹלֶדְתָּ אֶתְרִיקָם, נכלל בזה הבטחה על ביאת המשיח, כי רק אז יתקיים פסוק זה

איבערדעם [לפי זה נמצא] שטייט שוין דאָ אַ הִבְטָחָה אויף ביאת המשיח, אַז אַלעס וועט צוריקקומען, און אַלעס וועט זיין, און ער [יוסף] וועט נאָך געהאַלפֿן ווערן [מיט קינדער], דעס וואָס ס'האָט געדאַרפֿט אַרויסקומען די י"ב שבטים [מיוסף], וועלן נאָך אַרויסקומען.

ק

ולא עוד אלא שאז יתוסף הברכה, על דרך צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה, ויהיה ליוסף עוד יותר מהי"ב בנים שהיה ראוי להעמיד ברוך

און נאָך מער ווי ס'האָט געקאָנט זיין [בעבר, דהיינו עוד יותר מי"ב בנים יוליד לעתיד], מיט אַ ריבוי. וואָרן דעס וואָס ס'וועט צוקומען דעמאָלטס, וועט נאָך זיין [מיט אַ ריבוי], וועט נאָך העכער זיין די ישועה.

וואָרן צדיקים - ס'גייט דאָך אַרױף [אױך] אויף הקדוש ברוך הוא^ט - צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה (בבא מציעא פד.). [דכל מה שהבטיח הקב"ה על לעתיד לבוא, יעשה לבסוף עוד יותר ממה שהבטיח].

קא

[ישוב קושיא ד]

במאמר וְאֵנִי בָּבֶאִי מִפֶּדֶן הוצרך יעקב אבינו לגלות להם ענין חורבן בית המקדש ע"י נבזוראדן

איבערדעם איז רעכט [מה שאיחר יעקב מאמר וְאֵנִי בָּבֶאִי מִפֶּדֶן, עד פרשה השניה].

[שהרי] דעם וְאֵנִי בָּבֶאִי מִפֶּדֶן, אַז ער האָט געזאָגט דעם תירוצן [על קבורת רחל בדרך מחוץ לעיר, ווייל] ס'איז על פי הדיבור, ווייל ווען נבזוראדן וועט חרוב מאַכן און זיי וועלן גיין אויפֿן קבר [רחל, תעורר רחל רחמים על ישראל. אם כן] האָט ער דאָך געמוזט דערציילן אַז ס'וועט זיין אַ "חורבן", האָט מען דאָך שוין געזען אַז ס'וועט זיין אַ חורבן בית המקדש, [ווי] איך האָב שוין געזאָגט נעכטן^ט. [און] איבערדעם [אַליין] איז 'שוין' געווען נסתמו עיניהם ולבם (כדיבואר להלן באות קה).

^ט כמבואר בדברים רבה (א, יא): אמר רבי אלעאי בשם רבי יוסי בן זמרה, מפני מה לא גילה הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו שיתן לבניו את הקץ, אמר רבי אבא בר כהנא, כך היא דרכן של צדיקים, אומרים מעט ועושים הרבה.

^ט בליל ש"ק ויחי תשי"ט, ונדפס בחידושי תורה תשי"ז (עמוד שעה-שעו) וז"ל: דהנה כתיב בפרשת שמות וכו' אקיה אשר אקיה וכו', פירש"י אהיה עמכם בצרה זאת אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכויות, אמר לפניו רבש"ע מה אני מזכיר להם צרה אחרת, דיים בצרה זו, אמר לו יפה אמרת וכו'. עכ"פ מבואר מזה יסוד גדול שאין לְגַלוֹת לישראל מאיזה צרה וגלות, מקודם שיבא, רק בעת ההכרח, דדיה לצרה בשעתה. ובוה מוכן למה לא אמר יעקב אבינו ליוסף מיד כשבשק ממנו להוליכו לארץ כנען, ואני בבאי מפדן וגו'. דהנה שם גילה לו מגלות ישראל, שהרי אמר לו שעל פי הדיבור עשה, שכשיגלה אותם נבזוראדן יהיו עוברים דרך שם וכו', על כן לא רצה לומר זאת כשאין עוד הכרח בדבר ויש לו עוד פנאי וכו', דדיה לצרה בשעתה וכו'.

נמצא שבשעה שאמר יעקב אבינו ליוסף הציווי שיוליכנו לארץ ישראל, אז נתעורר הקושיא למה לא עשה הוא לרחל כן, והתירוצן על זה היה גלות ישראל, כדי שיעברו דרך קברה של רחל, רק שלא רצה יעקב אבינו לגלות זאת, כל זמן שאין הכרח בדבר. אבל השבטים הקדושים שהיו נביאי אמת הבינו הדבר בחכמתם, כמו משה רבינו ע"ה שהשיג בכח החכמה מדברי השי"ת שיהיה עוד שעבוד אחר (עיי"ש לעיל מיניה), כמו כן השיגו הם מדיבורים הללו שצוה את יוסף להוליכו לארץ ישראל, שיהיה עוד גלות בישראל. ורק פשוטי העם לא השיגו אותה, עד שבא זמן הסתלקותו של יעקב אבינו, שאז גילה בפירוש באומרו ואני בבאי מפדן וגו', שיגלה נבזוראדן את ישראל. ואז בפטירת יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של 'ישראל כולו' מצרת השעבוד והגלות שעתיד לבוא עליהם.

קב

וכבר נתבאר דהקיום בזמן החורבן הוא רק ע"י ההתחזקות בהבטחת הגאולה העתידה

[וממילא] **אז מ'קוקט צו אַזא ביטערן "חורבן", מיט וואָס דערהאַלט מען זיך?**
נאָר מיט די "תורה הקדושה", וואו ס'שטייט די "גאולה" וואָס ס'וועט זיין, מיט
די "נחמות". [וכמשל המדרש איכה המובא לעיל באות סד-סז].

קג

ואו בימי האבות הלא עדיין לא נאמרה הבטחה מפורשת על הגאולה העתידה, עד לאחר מתן תורה. ולכן נמנע יעקב מלומר המאמר ואני בבאי מפדן, עד לאחר שגילה להם הנבואה של וּמִוִּלְדֶּתָּ אֲשֶׁר הוֹלְדֶתָ אַחֲרֵיהֶם, שבה כבר נכלל הבטחה על הגאולה העתידה

און דעמאָלטס [בימי האבות] איז דאָך נאָכנישט געווען קיין הבטחה [מפורשת] אויף דער גאולה. דאָס שטייט דאָך הערשט שפעטער^כ [לאחר מתן תורה, שאז נאמר] וְהִיטְבָּךְ וְהִרְבָּךְ מֵאֲבֹתֶיךָ^{עא}.

איבערדעם האָט ער נישט געוואָלט דערציילן דעם חורבן, ביז ער האָט נישט דערציילט אז ס'וועט זיין אַמאָל אַ גאולה, דעם וואָס ס'וועט זיין לעתיד נאָך ביאת המשיח.

ביז ער האָט נישט געזאָגט די ברכה^{כב}, [און] מְגִלָּה געווען [דעם] וּמִוִּלְדֶּתָּ אֲשֶׁר הוֹלְדֶתָ אַחֲרֵיהֶם לָךְ יְהוִי, אז ס'וועט זיין שפעטער אַ גאולה, און דו וועסט נאָך משלים זיין די אַלע דורות דעם וואָס דו האָסט נישט געהאַט היצטערט. [וואָס פון דעם] האָט ער שוין געוואוסט [ענין הגאולה, כין] ווען וועט דאָס זיין, נאָך ביאת המשיח.
[אבל לאחר שכבר סיפר לו ענין הגאולה] האָט ער שוין געמעגט דערציילן דעם וואָס בְּבֹאֵי מִפְּדֵן, דאָס חורבן. כאַטשיג ס'קער 'אַהִינ' [עוד 'להתחלת' הפרשה], אָבער ער האָט עס נישט געקענט דערציילן [תיכף], ביז ער האָט נישט דערציילט די ענינים פון די גאולה.

קד

ישוב קושיא ב (באופן שני), וקושיא ג

ונמצא כי כל פרשה השניה, הן ענין "הגאולה" שבפסוק וּמִוִּלְדֶּתָּ, והן ענין "החורבן" שבפסוק ואני בבאי, הכל שיך להשלמת פרשה הראשונה, לתרין מה שבקש יעקב אל נא תקברני במצרים

ממילא האָט די גאַנצע זאַך גיקערט - די עניני הגאולה [שבפסוק וּמִוִּלְדֶּתָּ אֲשֶׁר הוֹלְדֶתָ אַחֲרֵיהֶם] מיטן חורבן [שבפסוק ואני בבאי מפדן] - צו די מימרא וואָס ער האָט געזאָגט פריער [עוד בפרשה ראשונה, בפסוק אל נא תקברני במצרים].

ורק כיון שבני העלייה השיגו זאת עוד בתחלה כשצוה יעקב את יוסף על דבר ההולכה לארץ ישראל, לזה נרמז הסתימה אצל וַיְחִי יַעֲקֹב, כשצוה את יוסף שיוליכנו לארץ ישראל, דאז כבר הבינו הבני עלייה שעתיד להיות גלות ושעבוד, ונסתמו עיניהם ולבם [של הבני עלייה] מצרת השעבוד.

^כ **בפרשת נצבים (ל, א-ה):** וַיְהִי כִּי יָבֹאוּ עֲלֵיהֶם כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וגו' וַיִּשְׁבֹּתָ אֶל לְבָבְךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הָדִיתָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ שְׁמָהּ. וַיִּשְׁבֹּתָ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וגו'. וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבְּצָךְ מִכָּל הָעַמִּים וגו' מִשָּׁם יִקְבְּצָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחָךְ. וַיְהִי־אָז ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירֻשָּׁתָהּ, וַיְהִי־בָךְ וְהִרְבָּךְ מֵאֲבֹתֶיךָ.

^{עא} וכמבואר לעיל (אות צו) בשם הרמב"ם, דמפסוקים אלו שבפרשת נצבים (וכן בפרשת בלק) הוא המקור לאמונת והבטחת ביאת המשיח.

[ורבינו מזכיר כאן דיקא הלשון וַיְהִי־בָךְ וְהִרְבָּךְ מֵאֲבֹתֶיךָ, דבזה נכלל הענין שלפנינו, כי לעתיד יהיה ריבוי הבנים עוד יותר ממה שהיה בעולם הזה, וכמו שהזכיר רבינו לעיל באות ק].

^{כב} קל ש-די נרָאָה אֵלֶּי בְּלוֹז בְּאָרֶץ כְּנָעַן "וַיְבָרֶךְ אֹתִי", וְעָתָה שְׁנֵי כְּנָיָה וגו'.

ער האָט נאָר געדאַרפֿט 'אויסצופירן' דעם טעם פאַרוואָס ער האָט פאַר די מוטער נישט [אַזוי] געטון, איבערדעם האָט ער פריער געמוזט זאָגן אַ גאולה [בפסוק ומולדתך אשר הולדת אחריהם, קודם שיאמר ענין "החורבן" שבפסוק ואני בבאי מפדן].
[ונמצא כן] די אַלע זאַכן [שבפרשה השניה] האָבן זיך 'אַנגעהויבן' פון אָנפאַנגס פֿרשה, נאָר ס'איז 'מוציא מִכֶּחָ אֶל הַפּוֹעֵל' געווען הערשט שפּעטער [בפרשה השניה].

קה

ולכן שפיר הועמד הסתימה אצל תחלת הפרשה דשם נאמר אל נא תקברני בְּמִצְרַיִם, הן למעם ראשון שברש"י דמעם הסתימה הוא סתימת עיניהם ולבם מחמת "החורבן" והגלות, והן למעם שני שברש"י דהוא עבור גילוי קץ "הגאולה". כי כאן בתחלת הפרשה 'התחיל' הענין מה שגילה להם יעקב אח"כ ענין "הגאולה" וענין "החורבן" איבערדעם שטייט די סתימה "מתחילת הפרשה", [לב' הטעמים שברש"י].
און דער נסתמו עיניהם ולבם מצרת השעבוד (טעם ראשון שברש"י), [איז] ווייל מ'האָט דאָך געזען דעם חורבן [בפסוק וְאֲנִי בְּבֹאִי מִפְּדִן].
און ווידעראום דעם לגלות את הקץ וואָס ער האָט געוואָלט (טעם שני שברש"י), וואָרן ער האָט דאָך מְגַלָּה געווען דעם ענין פון די גאולה [בפסוק ומולדתך אֲשֶׁר הוֹלֵדְתָּ], האָט ער דאָך [עס] שוין געדאַרפֿט מְגַלָּה זיין דעמאָלטס [אצל ויקרא לבנו ליוסף אל נא תקברני במצרים], ס'האָט זיך שוין אָנגעהויבן [גם שייכות ענין פרשה השניה], ס'האָט דאָך גיקערט [גם פרשה השניה אל התחלת הפרשה], צו דעם האָט דאָך גיקערט דעם גאַנצע, איבערדעם איז דער מקור פון די אַלע זאַכן [של ענין הסתימה, אין] אָנפאַנג פֿרשה.

קו

המשך ישוב הקשיות בפסוק בְּסוֹדֶם

(הקדמה לישוב קושיא ט (באופן שני))

איבערדעם איז [דער ביאור הכתוב] בְּסוֹדֶם אֶל תְּבֵא נַפְשִׁי, אין דעם קלער איך 'נאָך' [לבאר עוד] דעם וואָס ער האָט מקדים געווען די מעשה פון זְמַרְיָן [למעשה קרח, אף שהיה מאוחר בזמן].

קז

ענין חמא זמרי הוא באמת ענין פֿלא, שהרי מבואר בגמרא דומרי הוא שאול בן הכנענית בנו של שמעון, ונמצא שהיה עוד מיורדי מצרים, וכבר היה אז וכן מופלג של ר"ג שנה

אָן ענין פֿלא איז [כל ענין מעשה זמריעג, שהרין] די גמרא זאָגט דאָך, די גמרא זאָגט אין סנהדרין (פב:), אַז זְמַרְיָן [בֶּן סְלֹוֹא] איז דער זעלבער [ווי] שְׁאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית [בנו של שמעון], און שְׁלֹמִיאֵל בֶּן צוּרִישָׁדַי [נשיא שבט שמעון בעת בנין המשכן], די אַלע דריי, ס'איז דער זעלבער. 'ער' איז געווען דער נשיא פון [שבט] שמעון, ס'איז נישט געווען קיין אַנדערער נשיא, און ער איז געווען שְׁאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית. די גמרא זאָגט אַ טעם אויף די אַלע נעמען, ער האָט געהאַט דריי נעמען.

קח

און שְׁאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית איז געווען פון די יורדי מצרים, ער איז מיטגעקומען מיט יעקב אבינו, צווישן די שְׁבָעִים נָפֶשׁ, ער איז געווען אַ זון פון שמעון.

קט

די גמרא זאָגט דאָך^ע (סנהדרין פב.) ער האָט געזאָגט [לכזבי בת צור] אַז ער איז פריער פון משה רבינו'ן, ער איז דער עלסטסטער [אין דור], און שני לבטן [שהיה משבט שמעון שהוא בן שני ליעקב], און משה רבינו איז דאָך געווען מיט אַ דור שפעטער^ע.

קי

און דער מהרש"א מאַכט דעם חשבון^ע [אז] ער האָט שוין געמוזט זיין [בימי פינחס] ר"נ שנה, וואָרן אַז ער איז נאָך געווען פון די יורדי מצרים, און זיי זענען געווען [במצרים] רד"ו שנים, און מ' שנה [שבמדבר], און דאָס איז געווען דאָס לעצטע יאָר [במדבר], די מעשה פון זמרי'ן איז געווען דאָס לעצטע יאָר פון די מ' שנה [פון] וואָס זיי זענען אַרויס פון מצרים און זיי זענען געווען אין דער מדבר, [ונמצא] איז ער געווען מער ווי ר"נ שנה, ער איז געווען דער גרעסטער 'זקן' אין דור.

קיא

וגם היה זמרי נשיא לשבט שמעון, והנשיא ישראל היו כולם צדיקים בעלי רוח הקודש

און דער אָמַת ס'איז דאָך אַ פֿלאַ [האיך נכשל זמרי בזה, שהרין די נשיאים זענען דאָך אַלע בעלי רוח הקודש געווען, ווי דער מדרש רעכנט דאָך אויס (במדבר רבה יג, יח) [אז] די אַלע [נשיאים] וואָס זיי האָבן געברענגט זיי האָבן מקריב געווען די 'חנוכה' [הקרבנות של חינוך המשכן שבפרשת נשא], איז געווען אַלעס ברוח הקודש. עקסטערדעם די נשיאים זענען דאָך נפקד געוואָרן על פי ה' ^ע, [זענען זיי דאָך געווען] גרויסע מענטשן.

קיב

ובעל כרחק צריך לומר שלא היה זה קתם תאווה פשוטה, רק היה לו טעות בענינים גבוהים שהיה סבור לעשות בזה איזה תיקון, וכמבואר בכתבי האר"י ז"ל

נאָר ס'איז נישט געווען קיין פֿשוט'ע זאך, נישט קיין פֿשוט'ע תאווה. נאָר ס'איז געווען עפעס אַ טעות, אַ טעות געווען אין ענין, ער האָט עפעס געמיינט מיט דעם [לחקן] עפעס אַ תיקון, אין דעם איז נישטאָ קיין שום הוה אמינא. [ווי] דער אר"י הקדוש זאָגט דאָך^ע אַז פֿזְבִּי איז נאָכדעם נתגלגל געוואָרן אין אשת טרנסרופוס, און זמרי איז נתגלגל געוואָרן אין רבי עקיבא'ן, און רבי עקיבא

^ע בגמרא סנהדרין (פב.) : עמד [זמרי] וקיבץ עשרים וארבעה אלף מישראל, והלך אצל כוזבי, אמר לה השמיעי לי, אמרה לו בת מלך אני, וכן צוה לי אבי לא תשמעי אלא לגדול שבהם. אמר לה אף הוא נשיא שבט הוא, ולא עוד אלא שהוא גדול ממנו, שהוא שני לבטן והוא שלישי לבטן.

^ע כי משה רבינו היה ד' דורות לאחר יעקב, לוי, קהת, עמרם, ומשה, ושאל בן הכנענית היה רק ב' דורות, שמעון, ושאל. וגם כי היה משבט לוי שהוא בן "שלישי" ליעקב, וזמרי היה משמעון שהוא בן "שני" ליעקב.

^ע במהרש"א (סנהדרין פב.) : ודע דלפי הדרש צריך לומר דלכל הפחות היה זמרי במעשה הזה בן ר"נ שנה, דהא חשיב ליה [בקרא] לשאל בן הכנענית מיורדי מצרים, ורד"ו שנה היו במצרים, ובשנת ארבעים ליציאתם נהרג זמרי, הרי ר"נ שנה. ואין זה תימה שהיה חיה כל כך, כמו שפירש רש"י במנחות (סה.) גבי פתחיה על הקינן שהוא מרדכי, ועיין בתוספות שם.

^ע כדכתיב בפרשת במדבר (א, א-ד) : וידבר ה' אל משה וגו' שאז את ראש כל עדת בני ישראל וגו' ואתכם יהיו איש איש למטה וגו', ואלה שמות האנשים וגו' לשמעון שלמיהל בן צורישדי וגו', אלה קרואי העדה נשיאי מוטות אבותם וגו', ויקח משה ואהרן את האנשים האלה אשר נקבו בשמות.

^ע עיין בעמק המלך (ה, טט), ובחסד לאברהם (מעין ה, נהר כה) בשם מהרש"ו, ובכתבי הרמ"ע מפאנו (גלגולי נשמות, אות כ). ובילקוט ראובני (וישלח קכו, פינחס צ).

הָאָט גענומען אשת טורנוסרופוס [כמבואר בגמרא] (עבודה זרה כ.). ער [זמרי] האָט געזען עפעס ענינים [שצריך לישא אותה], אַלעס איז געווען על פי סוד, 'בסודן' של דברים^ט.

קיג

אבל חטאו היה במה שחלק על משה רבינו, כי היה לו לידע שמשה רבינו ראה עוד יותר ממנו נאָר ס'איז אָבער 'דאָך' געווען אַ טעות, וואָס ער האָט נישט געפּאָלגט משה רבינו'ן. משה רבינו האָט העכער געזען.

קיד

וכעין זה היה אצל קרח, שהיה בעל רוח הקודש גדול, ועינו המעות. ועיקר המעות היה במה שהלך נגד דעת משה רבינו ס'איז די זעלבע זאך ווי ביי קרח'ן, [שהיה כוונתו לדברים גבוהים, אלא שטעותו היה במה שלא שמע למשה רבינו]. דאָס איז אַלעס געווען [בלויז] 'טעותים', און אַזוי איז ער נעבעך אַזוי אַריינגעפּאָלן, און ס'איז געווען וואָס ס'איז געווען^פ.

קטו

ישוב קושיא ט (באופן ב)

לפי זה זמרי בן סלוא היה מבבל היוירי מצרים, נמצא רבשעה שאמר יעקב הפסוק בְּסֶדֶם אֶל תָּבֵא נִפְשִׁי, עמד אז לפניו גם שאלו בן הכנענית שהוא זמרי בעצמו אָבער יהיה איך שיהיה איז ער דאָך געווען פון די יורדי מצרים. לפי זה קומט אויס [אז] דער זמרי בן סלוא איז דאָרט געשטאַנען. ווען יעקב אבינו האָט געזאָגט דעם בְּסֶדֶם אֶל תָּבֵא נִפְשִׁי [על מעשה זמרי], איז עס געווען בפניו, [שהרין ער איז דאָך געווען שאלו בן הכנענית זאָגט דאָך די גמרא אַזוי אַרויס. און ער איז געווען פון די יורדי מצרים וואָס זענען דאָך געווען צדיקים, די שבעים נפש זאָגט דאָך דער מדרש^ט זענען אַלע כולם צדיקים וואָס זענען מיטגעוועזן [עם יעקב אבינו]. און [פונדעסטוועגן] 'דערנאָך' [בימי משה] איז ער 'אַזוי אַריינגעפּאָלן'. בּוֹדַאי עפעס אַ 'טעות' איז דאָרט געשען, וואָס ער איז אַריינגעפּאָלן.

^ט רובו יתיישב באופן שני, דיוק לשון "בסודם" על מעשה זמרי (קושיא י), כדמסיק רבינו להלן באות קכב.

^פ וז"ל רבינו בדרשה ג' פינחס תשי"ט בירושלים: לעולם דער זמרי בן סלוא איז דאָך געווען גאָר אַ 'גרויסער', לעולם איז ער געוועזן פון די גדולים שבדור, ער איז געווען אַ זון פון שמעון, ער איז געווען פון די שבעים נפש וואָס זענען מיטגעגאַנגען מיט יעקב אבינו קיין מצרים. [ווי] די גמרא זאָגט דאָך אַזוי, שְׁלֵמִיאל בן צורִישִׁי און שְׁלֵמִיאל בן הַכְּנַעֲנִית איז "ער" געווען, דריי נעמען האָט ער געהאַט זמרי, און די גמרא זאָגט טעמים [על אלו השמות].

[ונמצא כי] ער איז געווען דער גרעסטער "זקן" אין דור. [און] אויף די "שבעים נפש" [שבתוכם שאלו בן הכנענית], איז דער פסוק מעיד (שמות א, א) אַז זיי זענען געווען "צדיקים", אַזוי ווי דער מדרש זאָגט דאָרטן אויפן אָרט, בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרָיִם (עקב י, כב). [והוא היה] איינער פון די נשיאי ישראל, שְׁלֵמִיאל בן צורִישִׁי. חנוכת המזבח [של הנשיאים] איז דאָך געווען ברוח הקודש, ווי דער מדרש רעכנט דאָך אויס, ס'ווייזט דאָך [קרבנות הנשיאים] אויף די אַלע זאכן וואָס ער ברענגט [בהמדרש באורך, שהורה קרבנם על המאורעות שיארעו בכל השבטים].

אויף אַלענפּאָלס [צריך לומר] ס'איז נאָר געווען עפעס אַ 'טעות' [במעשה זמרי] וואָס ער איז אַריינגעפּאָלן. אין פּשְׁטוּת [שיתכוון לשם תאור, דאָס] קאָן מען נישט זאָגן. [וכפרט כי] ער איז שוין געווען אַ "זקן" פון אַפּאָר הונדערט יאָר געוועזן, נאָך פון יעקב אבינו ביו דעמאָלט.

^א בשמות רבה (א, ב): וְאֵלֶּה שְׁמוֹת (שמות ב, ב): אמר רבי אבהו, כל מקום שנאמר "אֵלֶּה" פסל את הראשונים, "וְאֵלֶּה" מוסיף שבח על הראשונים וכו', "ואלה" שמות, הוסיף שבח על שבעים נפש שנאמרו למעלה, שכולם היו צדיקים.

קטז

זעט מען נעבעך וויאזוי אַ איד קען זיך אויסגליטשן, מ'מעג זיין 'ווי גרויס', אַז מ'גייט [אדוועק פונעם אַמַת] און מ'גליטשט זיך אויס, אַז מ'גייט אַדוועק פונעם אַמַת, וויאזוי מ'קאָן אַריינפאַלן. איז אַ מוסר השכל. –

קיז

אַבער יהיה איך שיהיה איז ער דאָרט געשטאַנען פאַר די אויגן, ווען יעקב אבינו האָט געזאָגט דעם בַסוּדִם אַל תְּבֵא נַפְשִׁי.

קיח

ובאמת הוא פֿלא האיד נכשל זמרי אחר כך בזה, לאחר ששמע דיבורים כאלו מפי יעקב אבינו בעצמו. וצ"ל שיעקב אמר זאת רק ברמז, והוא לא הבין זאת

[ובאמת] ס'איז אַ הַפֿלא וְפֿלא [לפי זה, כִּי] ממילא אַז ער זאָגט אים אָן בפירוש, [איך לא נזהר אחר כך שלא להכשל בזה].

נאָר ס'איז דאָך געווען באַהאַלטן 'בַסוּד' ^פ [פירוש אומרו בסודם אל תבא נפשי, על מי קאי], מ'האָט עס נישט געטאָרט מְגַלָּה זיין [במפורש].
ער האָט עס נאָר 'אַריינגעשטעלט' [ברמז] אין די ווערטער, און שפעטער [לאחר מעשה זמרי] איז מען געוואָר געוואָרן וואָס ער האָט געמיינט.

קיט

אבל על כל פנים זמרי עמד אז לפני יעקב, מה שאין כן קרח היה כמה דורות לאחר זה, ועל כן אין תימה מה שהקדים זמרי לקרח, כי הוא עמד אז לפני וראה אותו בפועל, מה שאין כן את קרח ראה רק בראייה שכלית מה שהיה לעתיד

על כל פנים יעקב אבינו האָט "אים" געהאָט פאַר די אויגן.
אַבער די מעשה פון קֶרַח'ן, קֶרַח איז נאָכנישט געווען בעולם.
וואָרן קֶרַח איז דאָך שפעטער געווען [בסדר הדורות] פון משה רבינו'ן ^פ, ער איז געווען [הערשט] שפעטער שוין, [ולא בימי יעקב].

[והראיה שהיה קטן ממשה, שהרי] ער האָט נאָר מתקנא געווען אויף נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל ^פ, [ווייל] ער איז געווען יונגער [פון קרח], אַבער קעגן משה רבינו'ן האָט ער נישט געהאָט קיין קנאה, [ווייל] ער איז געווען פריער [פון קרח].
[ועל כל פנים] קֶרַח איז געווען [בן יצהר, כִּי] בְּנֵי קֶהֱת בֶּן לֵוִי [איז געווען] עֲמֶרֶם וַיִּצְהָר וַחֲבֶרֶן [וַעֲזִיאל] [וְאֵל ו, יח], און ער איז געווען קֶרַח בֶּן יִצְהָר [קרח טז, א], ער איז געווען אָן [אור] אייניקל [פון לֵוִי]. און ער [זמרי] איז געוועזן תיכף, 'בנו' של שְׁמֵעוֹן, ער איז געווען שְׁמֵעוֹן'ס זון דער זמרי בן סלוא, און ער איז דאָרט געשטאַנען ווען יעקב אבינו האָט דאָס געזאָגט, [דעם] בַסוּדִם זֶה מעשה זמרי.

^פ ובזה יתיישב באופן שלישי, דיוק לשון "בסודם" על מעשה זמרי (קושיא י), כדמסיק רבינו להלן באות קכב.

^פ כי משה רבינו היה בן עמרם בנו הגדול של קהת, וקרח היה בן יצהר שהוא בן שני לקהת.

^פ כמבואר ברש"י קרח (טז, א): ומה ראה קרח לחלוק עם משה, נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור. אמר קרח, אחי אבא ארבעה היו, שנאמר (ו' ו' יח) ובני קהת [עמרם ויצהר וחֲבֶרֶן וַעֲזִיאל] וגו', עמרם הבכור, נטלו שני בניו גדולה, אחד מלך ואחד כהן גדול. מי ראוי ליטול את השניה, לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם? והוא מִנֵּה נשיא את בן אחיו הקטן מכולם, הריני חולק עליו ומבטל את דבריו. – [ומקורו בתנחומא קרח (א, א) ומדרש רבה שם (יח, ב)].

קב

ממילא איז נישט קיין קשיא פארוואס ער האָט דאָס געזאָגט 'פריער', [שהקדים מעשה זמרי למעשה קרח, ווייל] קודם זאָגט מען וואָס מ'האָט 'פאַר די אויגן'. יענעס [מעשה קרח] האָט ער געזען טאַקע כּנבואה, ברוח הקודש, אָבער אינו דומה שמיעה 'לראיה', אינו דומה וואָס מ'האָט 'פאַר די אויגן' צו וואָס ער האָט הערשט געזען 'ברוח הקודש' [אויף שפּעטער].

קכא

הגם דערנאָכדעם [בדור המדבר] למעשה, איז פריער געווען די מעשה פון קרח'ן ווי די מעשה פון זמרי'ן, במעשה איז עס געווען פריער. אָבער ער [יעקב] האָט דאָך אָבער געזען אַלעס, כּסדר האָט ער אים [זמרי] געזען "שוין", און קרח איז נאָר געווען "שפּעטער", מיט וויפיל יאָרן שפּעטער. [דהלא אף] משה רבינו איז דאָך הערשט געוועזן שפּעטער מיט [כמעט] צוויי הונדערט יאָר. (ושוב חוזר רבינו ומתקן החשבון) בן שמונים שנה איז ער געווען [בדברם אל פרעה] (וארא ז, ז), [ונמצא] נישט קיין גאַנצע צוויי הונדערט יאָר, [שהרי החשבון של] רד"ו איז געווען פון ווען זיי זענען אַריינגעקומען [למצרים, עד שיצאו, וכשיצאו כבר היה בן שמונים שנה, ועתה בברכת יעקב כבר היה י"ז שנים משנכנסו למצרים], על כל פנים איז געווען מער ווי הונדערט יאָר^פ - צי הונדערט פופציג יאָר - איז געווען. [על כל פנים] משה רבינו איז געווען [אַסאָך] שפּעטער הערשט, און קרח איז נאָך יונגער געוועזן [ממשה], איז דאָך געווען דעם [מעשה קרח] מיט 'יאָרן שפּעטער' דערנאָכדעם, און אים האָט ער געהאָט 'פאַר די אויגן', ער האָט אים געזען, [דעם] זמרי בן סלוא. [שהרי] דאָס איז טאַקע 'דער' זמרי בן סלוא, נאָר 'דעמאָלט' האָט ער געהייסן שאול בן הכנענית.

קכב

ישוב קושיא * (באופן ב-ג)

ואמר זאת בלשון "בסודם", כי עדיין היה זה "סוד", [וגם כי חטאו לא היה ענין טבעי, רק טעות "בסודן" של דברים] איבערדעם איז דאָס נאָר "בסודם" אַל תבא נפשי. [ווייל] דאָס איז געווען אַ "סוד", [ולא גילה יעקב זאת במפורש שהכוונה על מעשה זמרי. כי הרי אז היה יודע זמרי להשמר שלא לטעות ולהכשל בזה (וכדלעיל אות קיח), והיה צורך שיהיה לזמרי מקום לטעות בזה, כי באמת חטאו היה סיבה מן השמים בבחינת נורא עלילה]. [ועוד כי כל הטעות של זמרי היה רק על פי "סודן" של דברים (וכדלעיל אות קיב)]¹⁹.

קכג

הקדמה לישוב קושיא ז-ח

נאָר דעם וואָס די גמרא זאָגט [בסודם אלו] מרגלים. אפשר איז דאָס איין בחינה [עם מה שמבואר במדרש וברש"י דזו מעשה זמרי]. דער פּסודם אַל תבא נפשי אפשר איז דאָס איין בחינה [כל הפירושים שבוה]. (ההמשך בהקדמה וישוב לקושיא ז-ח, באות קלד)

¹⁹ יעקב אבינו בא למצרים בשנת ב' אלפים רל"ח, ובשעת פטירתו שהיה אחר י"ז שנים היה שנת ב' אלפים רנ"ה, ומשה רבינו נולד ביום ז' אדר ב"א שס"ח. והיינו קי"ג שנים לאחר ברכת יעקב אבינו קודם פטירתו. ¹⁹ ועיין עוד לקמן סוף אות קלד.

קכד

הקדמה לשוב קושיא ו

בפסוק הנה בעל החלמות הלזה בא, שאמרו שמעון ולוי, פירשו במדרש
שאמרו על יוסף "זה עתיד להשיאם לבעלים", ע"י שיצא ממנו ירבעם בן נבט

דער מדרש זאגט דאך¹⁹ [על הפסוק] ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה
בא, ועתה לכו ונהרגהו (וישב לו, יט-כ). - רש"י זאגט דאך²⁰ [כי ויאמרו "איש אל אחיו"] דאס
איז געווען "שמעון ולוי". - [נעל] הנה בעל החלמות הלזה בא, זאגט דער מדרש,
[זה] עתיד להשיאם²¹ לבעלים, ס'וועט ארויסקומען פון אים ירבעם בן נבט וואס
וועט משיא זיין לבעלים.

קכה

והנה המרגלים חשבו שלא יכנסו לארץ, כיון שעדיין לא היה
אז עולם התיקון, ובלאו הכי יהיה עוד חורבן וילכו בגלות

[והנה] די מרגלים וואס זיי האבן נישט געוואלט גיין [לארץ ישראל], זענען דאך
אויך געוועזן נשיאי ישראל [שנבחרו] על פי ה', זיי זענען נתמנה געווארן על פי ה', זיי
זענען דאך געווען גרויסע צדיקים, נאך אויך דורך א טעות האבן זיי זיך
אויסגעגליטשט.

[און] שטייען שטייט דאך [בספרים, אז] זיי האבן נישט געהאט א חשבון מ'זאל גיין
קיין ארץ ישראל, [ווייל] זיי האבן געזען דאס חורבן [בית המקדש]²².

קכו

והוא כעין מה שנתקשה חיפה תואר על בנין הבית שני, דמה
תועלת היה בזה, שע"ז הוצרכו לסבול עוד חורבן בית שני

דער אמת דער יפה תואר פרעגט דאך אין פרשת מקץ (על בראשית רבה צב ג, ד"ה אמנם),
פרעגט דער יפה תואר אויפן בית שני, 'נאך וואס' האט מען געדארפט צו בויען דעם
בית שני, אז מ'האט געוואוסט ס'וועט זיין נאך א חורבן.
איז דאס דען א גרינגע זאך סובל צו זיין נאכאמאל א חורבן?
מ'האט ליבער געדארפט צו ווארטן [עם בנין המקדש] ביז מ'וועט קאנען אויפבויען
ביי די גאולה שלימה דעם בית השלישי.
זוכט ער תירוצים דערויף, [וכגון] אז מ'האט געדארפט האבן [אז דער נס און דער יום
טוב] חנוכה זאל קומען.

קכז

אלא שמן השמים ראו שכן צריך להיות שיהיה מקודם בנין בית ראשון ושני

נאך [באמת] דאס איז דאך אלעס מן השמים.

¹⁹ בבראשית רבה (פר, יד): ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות וכו', אמר רבי לוי זה עתיד להשיאם לבעלים,
ועתה לכו ונהרגהו.

²⁰ ברש"י כאן (מט, ה): שמעון ולוי אחים. בעצה אחת, על שכם ועל יוסף. ויאמרו איש אל אחיו וגו' ועתה לכו
ונהרגהו, מי הם, אם תאמר ראובן או יהודה, הרי לא הסכימו בהריגתו. אם תאמר בני השפחות, הרי לא היתה
שנאתן שלימה, שנאמר (וישב לו, ב) והוא נער את בני בלחה ואת בני זלפה וגו'. יששכר וזבולן, לא היו מדברים
בפני אחיהם הגדולים מהם. על כרחך שמעון ולוי הם, שקראם אביהם אחים.

²¹ פירושו ענין פיתוי והסתה. וכלשון הכתוב הנפש השיאני' (בראשית ג, א).

²² כדכתיב בפרשת שלח (יג, א): וישלח אתם משה ממדבר פארן על פי ה', כלם אנשים ראשי בני ישראל המה.

²³ ועיין בזה בס"ג שלח תשכ"ז, ועוד.

מסתמא האָט אַזוי געברויכט צו זיין [לצורך התיקון] צו דער קדושה צב.

קכח

ועב"פ בקדושת הויפה תואר יש להקשות גם על בנין בית ראשון,

וכמו שמצינו דעור במצרים רצה משה רבינו שכבר יהיה מקודם העולם התיקון

נאָר לכאורה די זעלבע קשיא איז דאָך אויפן בית ראשון אויכעט, זאָל מען וואָרטן ביז ס'וועט זיין דער רעכטער תיקון.

אַזוי ווי משה רבינו [במצרים] האָט דאָך אויך געוואָלט ס'זאָל שוין זיין דעמאָלטס דער רעכטער תיקון, ס'זאָל נישט זיין קיין חורבן מער. [ולכן אמר שלח נא ביד תשלח]^{צב}. נאָר וואָס דען, ס'איז נישט מעגליך געווען, [ווייל] ס'איז נישט געווען דער זמן.

קכט

ועל דרך זה יבואר ענין טעות המרגלים, שלכן לא רצו שילכו לארץ ישראל, מפני שראו שעתיד יִרְבְּעָם להשיאם לבעלים, ועל ידי זה יגרום אחר כך החורבן בית ראשון והגלות, שזה בא בחטא עבודה זרה שהתחלתו היה על ידי

עגלי יִרְבְּעָם

[ולפי זה] קאָן זיין, די מרגלים האָבן 'דאָס' גערעכנט, [אז] טאָקע פאַרוואָס זאָל מען גיין. זיי האָבן געזען [שעתיד יִרְבְּעָם להשיאם לבעלים, ויבוא אחריו חורבן, ועל כן רצו להמתין במדבר עד שיהיה זמן התיקון].

קל

[דהנה] דאָס חורבן איז דאָך געווען דורך [חטא] עבודה זרה, [און] דער ערשטער פון די [חטא] עבודה זרה, וואָס האָט משיא געווען 'אידן', איז געווען יִרְבְּעָם בן נבט. די גמרא זאָגט דאָך אַזוי [סנהדרין קב:], קטנות של אַחָאָב זענען געווען מער ווי גדולות של יִרְבְּעָם, נאָר מ'הענגט אָן אין ירבעם'ן [שהכתוב קורא אותו "חטאת יִרְבְּעָם"], ווייל ער איז געווען דער "מתחיל". ער איז געווען דער מתחיל וואָס ער האָט מיט זיינע [עגלים, געברענגט אידן צו עבודה זרה ח"ו].

קלא

ס'איז ניטאָמאָל געווען קיין רעכטע עבודה זרה [העגלים שעשה יִרְבְּעָם], לויט ווי דער רד"ק זאָגט [מלכים א' יב, ה] איז עס גאָרנישט געווען קיין עבודה זרה, נאָר מ'האָט זיך פון דעם געקאָנט טועה זיין אויף עבודה זרה. אָבער על כל פנים ס'איז אַזוי געווען [אז] בגמרא דיליה איז געוואָרן דער חטא עבודה זרה, און דער חטא עבודה זרה האָט געמאַכט דעם חורבן.

קלב

און ווייל זיי [די מרגלים] האָבן געזען יִרְבְּעָם'ן, [שהוא] עתיד להשיאם לבעלים, און זיי האָבן געזען דעם חורבן [שיגרום על ידי זה], איבערדעם האָבן זיי נישט געוואָלט גיין [לארץ ישראל].

^{צב} ובס"ג שלח תשכ"ז הביא רבינו בזה, דברי הישמה משה פרשת תצוה [עה"פ כחית למאור] דהיה צורך בב' מקדשות הראשונות, כדי להכין את הארץ שתוכל לסבול קדושת הבית השלישי.

ועיין עוד בענין זה בדברי רבינו בס"ג מקץ תשי"ז, ובדברי יואל לחנוכה [אות מב, קכא, קעו], ועוד.

^{צז} וכמו שביאר רבינו בכ"מ, ומהם בס"ג שלח תשכ"ז הוזכר.

קלג
ישוב קושיא ו

אבל לכאורה מנא להם המרגלים, ריש להביש על העתידות בענין זה. אמנם הם למדו כן מן שמעון ולוי שאמרו עתיד זה להשיאם להבעלים. ולכן שפיר יש שייכות לחטא המרגלים, לענין "שמעון ולוי אחים", דפירש"י דקאי על מה שאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה בא

נו פונוואָנעט נעמט זיך דאָס אַז מ'זאָל אויף דעם קוקן, [אויף] וואָס ס'וועט זיין
 'ווייטער', [והלא אמרו] (ברכות י'). בְּהֵדִי כְּבָשִׁי דִּרְחֻמָּא לָמָּה לָךְ יִצְרָח, [ומהיכן למדו המרגלים] אַז
 מ'זאל קוקן ברוח הקודש [אויף פאראויס].

קהל

אַקעגן דעם זאָגט ער [יעקב אבינו], דאָס האָט זיך אָנגעהויבן טאַקע פון שמעון ו'לוי
[שאמרו איש אל אחיו הנה הנה 'בעל' החלמות, זה עתיד להשיאם 'לבעלים'] .

[ולזה אמר יעקב] **"שִׁמְעוֹן וְלֵוִי"** אֲחִים [נפירש"י שאמרו איש אל אחיו הנה 'בעל' החלומות הלוה בא, און] איבערדעם האָט ער געזאָגט **"בְּסוּדֶם"** אַל תִּבְאֵי נִפְשֵׁי, [נפירשו בגמרא זו מעשה "מרגלים", שהם למדו כך משמעון ולוי, און] אין **"סודן"** של דברים^צ [על ידי 'רוח הקודש'], מ'זאל קוקן אזוינס וואס ס'וועט זיין שפעטער^צ].

קלה

[ולזה שפיר יש שייכות לשמעון ולוי למעשה המרגלים, כיון שע"י דיבורם שאמרו ועתה לכו ונְהַרְגוּהוּ עַל שֵׁם הַעֲתִיד גִּרְמוּ מַעֲוֹת הַמִּרְגְּלִים, עַל כֵּן אֶתִּי שֹׁפֵיר שֹׁפִיר מֵה שִׁדְּרָשׁוּ בַּגְּמֵרָא בְּסוֹדֵם אֶל תְּבָא נַפְשִׁי אֶלֹו מִרְגְּלִים, וּמִיּוֹשֵׁב קוּשִׁיא ו].

קלו
הקדמה ליישוב קושיא ז-ח

מבואר ברמב"ן, רדקום חטא המרגלים לא היה יכול קרח לחלוק על משה, כי היו סוקלין אותו. ורק לאחר המרגלים שנגזר עליהם שימותו במדבר, והיתה נפשם מרה עליהם, אז מצא קרח מקום לחלוק על מעשיו של משה וליישב הסתירה שבמדרש (קושיא ז), דכאן אמר בסודם זו מעשה זמרי, ובפרשת קרח אמר זו מעשה מרגלים, וכן ליישב דברי המדרש ילקוט שמרכיב שני הענינים ביחד (קושיא ח). נקדים דברי הרמב"ן הקדוש בריש פרשת קרח, על מה שדרשו ז"ל שנתקנא קרח על נשיאתו של אליצפן, דקשה למה לא נתקנא מקודם מעשה המרגלים.

ופירש שם וז"ל: הגה ישראל בהיותם כמדבר סיני לא אירע להם שום רעה, כי גם בדבר העגל שהיה החטא גדול ומפורסם היו המתים מועטים, וניצולו בתפלתו של משה שהתפלל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה, והנה היו אוהבים אותו כנפשם ושמעו אליו. ואילו היה אדם מורד על משה בזמן ההוא, היו העם סוקלים אותו, ולכן סבל קרח גדולת אהרן וכל מעשיו של משה.

אבל כבואם אל מדבר פארן וכו', וכאשר חטאו במרגלים לא התפלל משה עליהם ולא במלה הגזירה מהם, ומתו נשיאי כל השבטים במגפה לפני ה', ונגזר על כל העם שיתמו במדבר ושם ימותו, אז היתה נפש כל העם מרה, והיו אומרים בלבם כי יבואו להם בדברי משה תקלות, ואז מצא קרח מקום לחלוק על מעשיו וחשב כי ישמעו אליו העם וכו', עכ"ל"ק.

^{צד} ופירש רש"י: כְּבִשְׁי דִּרְחֻמָּנָא. סְתָרִים דִּהֶקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. כְּמוֹ רִישָׁא בְּכַבְשָׁא (חולין צג:), בְּהִטְמֶנֶת הָאֶפֶר.

^{צח} ועייזן לעיל סוף אות קכב.

³⁹ סיום הדרוש מכאן ואילך חסר על הריקארדינג (ועיין לעיל בהערה א).

קלז

ועל דרך זה יש לומר בחטא זמרי, שהיה גם חולק על משה בזה, דאם לא היה חטא המרגלים, לא היה יכול לבוא לידי זה לחלוק על משה

והנה גם מעשה זמרי אף על פי שהיה רק מעות כנ"ל, מכל מקום עיקר הדבר היה מה שחלק נגד משה רבינו ע"ה¹², כמבואר בדברי חז"ל (סנהדרין פב:) שתפס את המדינית והביאה למשה ואמר לו זו אסורה או מותרת, אם תמצא לומר אסורה, בת יתרו מי התיר לך, וחלק על משה רבינו ע"ה. וענין זה גם כן לא היה יכול להיות רק אחר חטא המרגלים, שהיה נפש העם מרה עליהם, אבל קודם המרגלים לא היה לו מקום לחלוק על משה רבינו.

קלח

ישוב קושיא ז

ונמצא שעון המרגלים גרם הן למעשה קרח והן למעשה זמרי, וכולם שייכי אהרדי, ומישוב סתירות המדרש בביאור הפסוק בסודם אל תבא נפשי, דכאן מפרשו על זמרי, ובפרשת קרח מפרשו על המרגלים

ולפי זה נמצא כי עון המרגלים הוא שגרם אחר כך הן למעשה קרח והן למעשה זמרי. כי רק אחר תקלת המרגלים, שהיתה נפשם מרה עליהם, היה יכול קרח או זמרי לחלוק על משה. ועל כן אין זה סתירה בדברי המדרש רבה, מה שכאן דרשו בסודם אל תבוא נפשי זה מעשה זמרי, ובפרשת קרח דרשו זו מעשה מרגלים, כי באמת שניהם הא בהא תליא, כי אחד גרם לחבירו.

קלט

ישוב קושיא ח

וכן מיושב דברי הילקוט שמרכיב ענין קרח וזמרי ומרגלים, כי כולם תלויים זה בזה

וכן אתי שפיר דברי המדרש ילקוט שמרכיב שני הענינים בחדא מחתא אהרדי, כי הם הא בהא תליא. והתחיל בענין המרגלים, דבסודם זו מעשה מרגלים, מפני שזה היה הגורם לשני המעשים שאחריו, שהם מעשה זמרי ומעשה קרח, על כן מקדים את המרגלים, ולזה ממשיך בקהלה זו מעשה קרח, ומסיים שוב במעשה זמרי, כי שניהם הם ענין אחד ותלויים שניהם במעשה המרגלים.

קמ

ברכת הקודש

השם יתברך ירחם על עמו ישראל.

ונוכה לקבל עלינו עול תורה ועול מלכות שמים באמת.

והבורא כל עולמים יעזור שנוכה באמת להתחרט על מעשינו הרעים, ולתקן כל אשר פגמנו. ובפרט בימים האלו, שאנו נכנסים עכשיו לימי השובבי"ם המסוגלים לתיקון החטא הידוע.

ונוכה לעבוד את השם יתברך באמת, ולקבל עלינו על להבא שנשמור עצמינו במחשבות טהורות ועינים שמודות שלא לבוא לידי חטא במעשה חס ושלום.

ויעזור השם יתברך כי האלילים פרות יפרתון, ויעבור הכל ברחמים וחסדים, שנמצא מכל צרה וצוקה.

והבורא כל עולמים יגאל אותנו בקרב, ונוכה לקבל פני משיח צדקינו באנפין נהירין, מתוך נחת ושמחה, ובקדושה ובטהרה, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

¹² עיין בדברי רבינו לעיל באות קיג.

